

«АҚ ЖОЛ» КӨТЕРГЕН
ЖАТАҚХАНА САЛУ
МӘСЕЛЕСІ ЕЛБАСЫ
ТАПСЫРМАСЫМЕН
ҮНДЕС КЕЛДІ

4-бет

Дулат ИСАБЕКОВ:
ЕЛБАСЫНЫҢ
ТІЛ ТУРАЛЫ
ТАПСЫРМАСЫ
ТАЛҚЫЛАНБАЙДЫ,
ОРЫНДАЛАДЫ!

5-бет

АКЦИЯ ПРОТЕСТА
ПРОТИВ ЯДЕРНЫХ
ИСПЫТАНИЙ

12-бет

ҚАЗАҚ ҮНІ

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚОҒАМДЫҚ - САЯСИ АПТАЛЫҚ

www.qazaquni.kz

|| qazaquni2000@gmail.com

|| 2000 жылғы 11 тамыздан шыға бастады

|| №10 (776), 12 наурыз, 2018

БАНКТЕРДІҢ ТОЙЫМСЫЗ ТӘБЕТІНЕ ТЕЖЕУ ҚОЙЫЛДЫ

АСАП ҮЙРЕНГЕН АУЫЗ БҰҒАН ЕНДІ НЕ ДЕР ЕКЕН?

МЕНІҢ ДЕ
КӨКЕМ
БАР ЕДІ...

немесе жазушы
Жүсіп Алтайбаев
жайлы үзік сыр

8-9
бет

Жылдар бойы қарапайым халықтың қалтасын қағып, жұртты жоғары үстеме пайызбен зар жылатып келген біздің банктердің тойымсыздығы туралы «Қазақ үні» газеті аз жазған жоқ. Баспаналы болу үшін несие алып, санаға сиымсыз жоғары пайыздық мөлшерлемені төлеуге мүмкіншілігі болмаған қаншама адамдар алған пәтерлерінен айырылып, өз-өзіне қол жұмсауға дейін барған күндерді де көрдік. Қарыздарды күштеп қайтаратын, керек болса есігінді бұзып кіріп, үйіңнен тепкілеп қуып шығатын «коллектор» деген құбыжықтан кірерге тесік таппай қалғандар халық қалаулыларынан қорған іздеді. Тіпті Елбасының атына жүздеген хат жазып, сауға сұрауға дейін барды.

3
бет

РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ КЕЗЕҢІ РУХТЫ ШЫҒАРМАЛАР КҮТЕДІ

Осыдан он алты жыл бұрын, 2002 жылдың 26-сәуірінде Қазақстан Жазушылар одағының XII құрылтайы қарсаңында «Қазақ үні» газетінде «Биліктің беті бері қараған сәтті бекер жіберіп алмайық» деп Қаламдасқа хат ретінде мақала жазған екенбіз. Енді міне, ертең Қазақстан Жазушылар одағының XV құрылтайы өткелі жатыр. Он алты жыл бұрынғы айтқандарымыздың көбісі әлі күн тәртібінде тұр екен. Сондықтан да, тағы да қайта бір електен өткізуге болады деп білеміз.

7
бет

ДОМАЛАҚ АНА:
ДЕРЕК ПЕН
ДАҚПЫРТ

14
бет

ПРИЕЖАЛИ! МИД РК ОБЪЯВИЛ ТРЕНД НА БОРЬБУ ЗА ПРАВА ЛГБТ!

На заседании КСО ДПЧИ (Консультативно-совещательный орган при МИД РК «Диалоговая площадка по человеческому измерению») министр иностранных дел РК Кайрат Абдрахманов отметил в качестве основных трендов борьбу за права женщин, права детей, а также тренд на борьбу за права ЛГБТ (!).

10
бет

БҰҚАРАҒА АСА ҚАЖЕТ БЕС БАСТАМА

Нұрсұлтан Назарбаев Парламент палаталарының бірлескен отырысында «Президенттің бес әлеуметтік бастамасы» атты халыққа үндеуін жария етті. Қарапайым тұрғындардың әлеуметтік-тұрмыстық жағдайы қарастырылған құжат халық арасында үлкен қолдау тапты. Енді соған қысқаша тоқтала кетейік.

Бірінші бастама – әрбір отбасына баспана алудың жаңа мүмкіндіктерін беруге бағытталған. Жұмыс істейтін әрбір адам несиеге пәтер сатып алып, оны төлей алатындай «7 – 20 – 25» бағдарламасын ұсынды. Несие өсімінің мөлшерлемесі қазіргідей 14-16 емес, жылына 7 пайыздан аспайтын болады. Бастапқы жарна 20 пайызға дейін қысқарып, төлеу мерзімі 25 жылға дейін ұзартылады.

Екінші бастама – жалақысы төмен жұмысшылардың еңбек-ақысын көбейту үшін олардың салық жүктемесін азайтуға негізделген. 2019 жылдың 1-қаңтарынан бастап олардың салық жүктемесін 10 есеге азайтып, 1 пайыз ғана салық салу. Осылайша салықты азайтудан шығатын қаржы олардың жалақысын көбейтуге жұмсалуды қажет.

Үшінші бастама – жоғары білім алудың қолжетімділігі мен сапасын арттырып, студент жастардың жатақханадағы жағдайын жақсарту болып табылады. 2018-2019 оқу жылында қосымша тағы 20 мың грант бөліп, 2022 жылдың соңына дейін студенттерге арнап кемінде 75 мың орындық жаңа жатақхана салуды көздейді.

Төртінші бастама – шағын несие беруді көбейту. Өзін-өзі еңбекпен қамтыған және жұмыссыз тұрғындардың арасында жаппай кәсіпкерлікті дамыту үшін жеңілдетілген шағын несие беру. Бастама мыңдаған адамға өз ісін

ашуға мүмкіндік береді. Бұл, әсіресе, ауыл-аймақтарда кәсіпкерлікті дамыту үшін маңызды.

Бесінші бастама – елді газбен қамтамасыз етуді жалғастыру. Елімізде газ өндіру Тәуелсіздік кезеңінде жылына 8-ден 52 миллиард текше метрге дейін артты. Еліміздегі тұрғындардың 50 пайызына жуығы газбен қамтамасыз етіліп, 9 облысқа газ тартылған. Қараөзек (Қызылорда облысы) - Жезқазған-Қарағанды-Теміртау-Астана бағытында магистральді газ құбырын салу жобасын жүзеге асыру маңызды. Бұл орталық және солтүстік аймақтарды толықтай газдандыруға мүмкіндік береді. Ендігі басты міндет осы жобаны нақты іске асыруда болып отыр.

МИНИСТРЛЕРГЕ ЖАУАПКЕРШІЛІК ЖҮКТЕЛДІ

Премьер-министр Бақытжан Сағынтаев Нұрсұлтан Назарбаевтың бес әлеуметтік жобасын орындайтын жауапты лауазымдыларды тағайындады.

Бірінші бастама бойынша ипотекалық тұрғын-үй мәселесін шешу үшін бұл бағдарламаға «Бәйтерек» холдингі Ұлттық банк пен инвестициялар және даму министрі Жеңіс Қасымбек жауап береді.

Екінші бастамада көзделген жұмыстарды Ұлттық экономика министрлігі, қаржы министрлігі, еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі атқаратын болады. Оған ұлттық экономика министрі Тимур Сүлейменов жауапты.

Үшінші – жоғары білім алудың қолжетімділігі мен сапасын арттырып, студент жастардың жатақханадағы жағдайын жақсарту Білім және ғылым министрлігі, Еңбек және халықты әлеуметтік

қорғау, Ұлттық экономика министрлігі, Қаржы министрлігі мен әкімдіктерілердің мойнына жүктелді.

Төртінші – шағын несиелер мәселесі жөнінде Сағынтаев жауапты ретінде министр Әбілқасымованы, Досаев пен Шүкеевті тағайындады. Ал бесінші бастама – елді газбен қамтамасыз етуді жалғастыруды Энергетика министрлігі, Қаржы, Ұлттық экономика министрлігі, Инвестициялар және даму министрлігі, әкімдіктерілер мен «Самрұқ-Қазына» және «Бәйтерек» холдингінің қызметкерлеріне тапсырма берді.

АҚЫСЫЗ ОТА ЖАСАУ БАСТАМАСЫ ҚОЛДАУ ТАПТЫ

Астанада мұқтаж балаларға ақысыз ота жасалады. Мұндай игі істі елордалық дәрігерлер қолға алмақшы. Жағдайы жоқ отбасылардан шыққан науқас балаларға қол ұшын созу туралы бастама жұртшылық тарапынан қызу қолдау тауып жатыр.

Елордадағы жеке клиникалардың бірінде еңбек ететін пластикалық хирург Мағзұм Оңғаров мұндай ерекше бастаманы осыдан екі жыл бұрын ойға алған екен. Алғашқы ота 4 сәуір күні 7 жасар балаға жасалмақшы. Бүлдіршін туа біткен бас сүйегінің деформациясы сырқатына шалдыққан. Дәрігер бұл отаға тыңғылықты әзірлік үстінде.

Тың бастамаға материалдық қолдау көрсеткісі келетін жандар да бар. Шприцтер шығаратын зауыттың басшысы Аслан Кабдуллин қажетті медициналық бұйымдармен қамтамасыз етуге ниет білдірді. Материалдық шығындарға да қолдау көрсеткісі келеді. Бұл қайырымдылық жобаны Мағзұм Оңғаровтың әріптестері де қолдап отыр. Арасында гинеколог, уролог, УЗИ мамандары мен тіс дәрігерлері

де бар. Астаналық дәрігердің бастамасына еліміздің ғана емес, ТМД мемлекеттерінен, Израиль, Германия, Италия мен Швецияның да білікті мамандары үн қосты. Демеушілер шетелдік дәрігерлердің елге келіп-кету шығындарын өтейді. Мамандардың хабарлауынша, егер мұндай күрделі оталар ақылы түрде жасалатын болса, бір операцияның орташа құны 700 мыңнан басталып, 1,5 млн теңгеге дейін жетеді екен.

ЖАСТАР ӘСКЕРГЕ НЕГЕ ЖАРАМСЫЗ?

Ақтаулық жастардың көбі әскерге жарамсыз. Мәселен, биыл көктемгі әскерге шақыру науқанында 3000 жігіттің тек 397-сі ғана әскерге жарамды деп танылған. Олардың басым көпшілігі медициналық тексерістен сүрінген.

Маңғыстау облысы Қорғаныс істері жөніндегі департаменті бастығының орынбасары Шынболат Ақмұратовтың айтуынша оның бірнеше себебі бар. Бүгінде шыдамдылықты шындейтын үлкен мектепке барушылар саны азайған. Облыс бойынша көктемгі әскерге шақыруды 3000 азамат алған. Оның 1300-ге жуығы тіркеуден өтсе, оның 372-і ғана әскери талапқа сай деп танылған. Медициналық тексеруден өтпегендер майтабан, жүрек-қан тамыр ауруы болғандықтан сүрінген. «Биыл 1800-ден астам азаматқа шақырту таратылса, оның 872-сі ғана келген. Сондықтан тұрақты мекен-жай табу үшін көші-қон полициясы мен жергілікті полиция қызметіне жүгінуге тура келген. Бұл кемшілік жылда қайталанары», – дейді ол.

«Жастардың Отан алдындағы борышы мен парызын айтып, жүректерін ояту керек. Алдағы уақытта жастардың әскери-патриоттық тәрбиені күшейтуге, туған жерге қызмет етуге үндейтін жұмыстар қажет», – дейді облыс әкімінің орынбасары Максат Скаков.

ВИЦЕ-МИНИСТР ЕКІ АЙЛЫҚ ҚАМАУҒА АЛЫНДЫ

Астана қаласының №2 Алматы аудандық соты күдіктілер – Ғани Сәдібеков пен Серікбай Жұмалиновке қатысты екі айға қамауда ұстау түріндегі бұлтартпау шарасын қолдану жөнінде шешім шығарды.

Еске сала кетейік, Мемлекеттік қызмет істері және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігінің ресми өкілі Нұрлан Жахин Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл ұлттық бюросы ҚР Энергетика министрлігі лауазымды тұлғаларының қылмыстық қызметінің жолы кесілгенін мәлімдеген. Энергетика вице-министрі Ғ. Сәдібековке «Аймақ» ЖШС мердігерлік ұйымының басшысы Д. Дуанбекпен сөз байласып, Щучинск-Бурабай курорттық аймағындағы көлді тазартуға бөлінген ерекше ірі мөлшердегі бюджет қаражатын жымқырды деген айып тағылып отыр. Қылмысқа Энергетика министрлігінің департамент басшысы Ж. Нұрбеков және мердігер ұйымның өкілдері С. Жұмалинов және Б. Қадырберлин де қатысқан. Ал, министр Қанат Бозымбаев болса қол астындағы былыққа орай орнымнан кетпеймін деп мәлімдеді.

БЕРЛИНДЕ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТУРИСТІК ӘЛЕУЕТІ ТАЛҚЫЛАНДЫ

Берлинде өтіп жатқан Халықаралық туристік ІТВ-2018 көрме аясында ҚР-ның Елшілігінде «Қазақстан – Ұлы Дала елі: туризм саласындағы қазақстандық-германиялық ынтымақтастықтың әлеуеті» тақырыбында ғылыми-тәжірибелік конференция өтті.

Шараға Қазақстан мен Германияның іскерлері мен сарапшылары, дипломаттар мен тілшілер қатысты. Жиын барысында Германиядағы Қазақстанның елшісі Болат Нүсіпов еліміздің туристік әлеуетін арттыру мақсатында «экономикалық дипломатияның» маңызды бағыттары туралы айтып берді. Қазақстандық дипломат кездесуге қатысушыларды «қонақ үй бизнесінен бастап туристік бағдарламаларды әзірлеуге, қазақстандық персоналды кәсіби тұрғыда оқытуға дейін» екі елдің туризм саласында серіктестікті нығайтуға шақырды. Германия Федералды үкіметінің атына ГФР Экономика және энергетика министрлігі туризмді дамыту департаментінің директоры Александр Штедфельд сөз сөйледі. Ол Қазақстанның туристік бағытта Ұлы Жібек жолы бойындағы «мәдениет пен өркениеттің орталығы» ретінде маңызды рөлін ерекше атап өтті. «Осы рөлді атқару үшін барлық жағдайлар мен инфрақұрылымды жасауға күш салған абзал. Осылайша, жаһандық әлемде Қазақстанның атағын аспандатуға болады», – деді Александр Штедфельд. Оның пайымдауынша, Қазақстанда керектің бәрі бар – жануарлар мен өсімдіктер әлемінің әртүрлілігі, табиғи қорықтар мен бірегей археологиялық ескерткіштердің болуы, тематикалық туризмнің мүмкіндіктері жетіп артылады. Жиын соңында неміс тарапы біздің елмен туристік салада кеңінен ынтымақтасуға дайын екенін жеткізіп, қазақстандық әріптестермен мүмкіндіктерді талқылауды ұсынды.

ЖАРНАМА – ЖЕТІСТІК ЕМЕС

ҚР Мәдениет және спорт министрі Арыстанбек Мұхамедияұлы XXIII қысқы Олимпиада ойындарын қорытындылап, орын алған оқиқықтарды түсіндірді.

«Бас кезінде мен Олимпиаданың табысты болатынын айтқанмын. Енді, бұқаралық ақпарат құралдары ол табыс қайда деп, менен сұрап жүр. Мен алқа мәжілісінде жауап беруге уәде еттім», – деді А. Мұхамедияұлы кеңейтілген алқа отырысында.

Министр жоғары жетістіктер туралы халықтың қызығушылығын ояту үшін айтыпты. Содан қазақстандықтар «табысты» күтіп, барлығы бірдей өз спортшыларына жанкүйер болыпты. «Ал табыстың негізгі мәні неде? Біз қысқы Олимпиадаға 57 жолдаманы ұтып алдық. Қазақстанның намысын 46 спортшы қорғады. Жалпы, жолдамалардың саны жағынан біз Ресейден кейін екінші орындамыз. Осының өзі үлкен табыс емес пе? Мәселен,

Олимпиаданың ашылуы кезінде қазақстандық спортшылар шыққанда бәрі танқалды. Әлем бойынша миллиардтаған адам жарыстарды көрді. Ол да Қазақстан үшін үлкен жарнама», – деп атап көрсетті А. Мұхамедияұлы.

Министрді дұрыс түсінсек дүбірлі доғаға қатысуымыздың өзі үлкен жетістік екен. Бірақ шын жанкүйерлер үшін жарнама жетістік еместігін министр естен шығарып алғанға ұқсайды.

Жылдар бойы қарапайым халықтың қалтасын қағып, жұртты жоғары үстем пайызбен зар жылатып келген біздің банктердің тойымсыздығы туралы «Қазақ үні» газеті аз жазған жоқ. Баспаналы болу үшін несие алып, санаға сиымсыз жоғары пайыздық мөлшерлемені төлеуге мүмкіншілігі болмаған қаншама адамдар алған пәтерлерінен айырылып, өз-өзіне қол жұмсауға дейін барған күндерді де көрдік. Қарыздарды күштеп қайтаратын, керек болса есіңді бұзып кіріп, үйіңнен тепкілеп қуып шығатын «коллектор» деген құбыжықтан кірерге тесік таппай қалғандар халық қалаулыларынан қорған іздеді. Тіпті Елбасының атына жүздеген хат жазып, сауға сұрауға дейін барды. Енді міне мемлекет басшысы «Президенттің бес әлеуметтік бастамасы» атты халыққа үндеуін жария еткен соң несие қамыты мойнын қажап қансыраған қарапайым халық еркін бір тыныстауға сәл де болса мүмкіндік алды...

Осының алдында ғана Үкіметтің кеңейтілген отырысында Елбасы біздегі банктердің жұмысына біраз сын айтқанын білеміз. Сол әсер етті ме, жұрттың жанайқайын естіп, жанашырлық сынай танытқысы келді ме, бас банкир Данияр Ақышев онлайн-конференция өткізіп, салымшылары мен алымшыларына бірнеше кеңес беріп, ақшаны

қаржы қамыты киілгені анық. Миллиардтаған қаржы жемқорлар мен тойымсыздардың қалтасында кетті. Демек, құйтырқы әдіспен біреулер есепсіз байыса, есесіне қарапайым халықтың әлеуметтік-тұрмыстық жағдайы әлсіреді деген сөз. Басында тездетіп несие алу үшін банк қызметкерлеріне алатын соманың «шапкісін» шешіп беретін үрдіс болғаны да

жауларында кеткен кегін еселеп қайтарып жатқанға қатты ұқсайды. «Төлемдер және төлем жүйелері туралы» заң жобасын таныстыруға Мәжіліске әкелген Ұлттық банк төрағасы Данияр Ақышев сол жолы оңбай сынға ұшыраған-ды. Міне біздегі банктердің халыққа көрсеткен «қызыметі» осындай. Бұл халыққа қызмет емес, халықты аяусыз тонаған тойымсыздық демеске амалымыз жоқ. Оның да себебін түсіндіре кетелік.

Ол үшін әлемдегі өзге елдердің банк қызметіне бір сәт көз жүгіртуге тура келеді. Мысалы, ипотекалық несиенің жылдық пайыздық мөлшерлемесі Жапонияда – 1,68, Швейцарияда – 1,75, Финляндияда – 1,83, Германияда – 1,90, Люксембургте – 2,00 пайыз көлемінде екен. Байлы-бақуатты, төлеу мүмкіншілігі жоғары халқы бар елдердің өзі біздегідей «жетістікке» жете алмағанын

Долы доллар бағамы еркіне жіберілген соң оны тоқтату ешкімнің қолынан келмей қалды. Шынын айтсақ мөлшерлемені түсірем деген ниет те болған жоқ. Өйткені сол банктердің негізгі иелері билік басындағы не соның қасындағы адамдар. Олар жеп отырған нанын біреуге бере салады дегенге сену қиын. Сондықтан бұл жерде Ұлттық банк төрағасы Данияр Ақышевті бассалып кінәлау да артықтау. Бас банкир биліктің айтқанын орындайтын бар-жоғы қуыршақ қана. Оның өзі екі өрттің ортасында қалып отыр. Әйтпесе соңғы онлайн-конференцияда халыққа құнды кеңес берімін деп өз сөзіне өзі қарсы шығар ма еді. Естеріңізге сала кетейік, Данияр Ақышев «Дегенмен зейнеткерлерге бірнеше кеңес бергім келеді. Біріншісі – ақшаны үйде емес, банкте сақтаған жөн. Бұл ақшаның түгел тұруын қамтамасыз етеді. Бұған

төмен түсіру бас банкирдің қолынан келеді, бірақ көп емес. Жақында, 5 наурызда «ҚР Ұлттық банкі базалық мөлшерлемені 9,75-тен 9,5 пайызға дейін төмендету туралы шешім қабылдады» деген «ҚазАқпарат» хабарын ұмытып барады екенбіз. Бұл кез-келген төмендетуге байланысты айтылған жалпылама дәлел. Бас банкир жасқанып, жалтақтап жүргенде Елбасы банктік мөлшерлемені жеті пайызға бір-ақ түсіріп берді. Бұл шешім бүкіл халықтың қолдауын тапты десек қателеспейтін шығармыз.

Мемлекет басшысының «Президенттің бес әлеуметтік бастамасы» атты халыққа үндеуі жария етілісімен қызу талқыланып, жұрт ризашылығын білдірді. Оны редакцияға хабарласқан оқырмандарымыз да айтып жатты. Әрине, жылдар бойы банктерге жем болып келген жұрттың қуанышын түсінуге болады. Бірақ сонымен бірге кейбір күдіктерін де білдіріп жатқандар бар. Онысы «Бізде халықтың әлеуметтік-тұрмыстық жағдайын жақсартуға бағытталған қаншама құнды бағдарламалар қабылданып жатады. Соның бірқатары орындалмайды. Елбасының бұл жолғы үндеуін төмендегі орындаушылар тағы да аяқасты етіп жүрмей ме?» дегенге саяды. Енді қаржы қайраткерлерінің құлағына «алтын сырға» болсын деп оқырмандарымыздың сол сұрақтарын рет-ретімен айтып берейік.

1. Бізде ақша аударуға 1 пайыз ұсталады, кейбір елдердің жылдық пайыздық мөлшерлемесімен бірдей. Бұл жұмыс бәрі электронды түрде атқарылатыны белгілі. Осы қызмет құны қашан төмендетіледі?

2. Бұрын Елбасының үндеуіне дейін несие алғандар алдағы уақытта 7 пайызға көшіріле ме?

3. Несие бергенде «ішкі қызмет» деген сияқты артық ақша жинайтын амалдары көбейіп кетпей ме? Олардың еркіне жіберсек банкке кіргенің мен шыққаны үшін де ақша алу-дан тайынбайды. Коммерциялық құпия деп ішкі ісіне ешкімді жуытпай, білгендерін істейді. Банктің осы бағыттағы жұмысын кім бақылауға тиісті?

4. Банктер арасында ашық адал бәсеке бола ма? Бізде отыздан аса банктер бар екен. Олардан қандай пайда? Мөлшерлемені өз еркімен түсіріп, халыққа адал қызмет ететін банктер бізде жоқ. Бәрі де өз клиенттерін аш қасқырша талауға дайын тұрады. Сондықтан осы пайдасыз банктердің санын қысқартып, жұмыс сапасын арттыру керек. Үнемі сынаға ұшырап жатқан қаржы саласында қашан тәртіп орнайды?

Ия, біз жылдар бойы жазып келген банктердің тойымсыз тәбетіне тежеу табылған секілді. Бұл жолы да Елбасының араласуымен іске асты. Оған да шүкіршілік дейміз. Бірте-бірте өзге елдердегідей пайыздық мөлшерлеме тағы да төмендейтін шығар деп үміттенеді көпшілік. Енді осы Елбасының үндеуінде айтылған тапсырмалар нақты іске асырылса болғаны. Тойымсыз тәбетті бірден тежеу де оңай емес. Асап үйренген ауыз бұған не дер екен? Бұл сұраққа жауап беру әлі ертерек секілді...

БАНКТЕРДІҢ ТОЙЫМСЫЗ ТӘБЕТІНЕ ТЕЖЕУ ҚОЙЫЛДЫ

АСАП ҮЙРЕНГЕН АУЫЗ БҰҒАН ЕНДІ НЕ ДЕР ЕКЕН?

өзгелерге қарағанда дұрыс санай білетінін байқатты. Онысына да рақымет, көпшіліктің көптен бері көкейінде жүрген бірқатар сұрақтарға жауап берді. Банк қызметіне қатысты қаржы қыспағын көрген тұрғындар сұрақты қарша боратты деуге болады. Он күн ішінде үш жүзден астам сауал түскен екен. Берілген үш сағат уақытта жүздеген сұрақтың бәрине толықтай жауап қайтарып үлгермесі белгілі. Дегенмен халықты толғандырған басты-басты мәселелерге қатысты түсінік беруге тырысты бас банкир.

Тұтынушылардан ең көп арыз-шағым түсетін мекемелердің көшін Ұлттық банк бастап келе жатқаны бұрыннан белгілі. Негізгі мәселе алымшылар мен салымшыларға тікелей қызмет көрсететін екінші деңгейлі банктерге байланысты болып отыр. Елімізде 5,1 миллионнан астам адам несие алған. Орта есеппен әрбір үшінші адам деуге болады. Оның 1 миллион 102 мыңы қарызын төлеуге дәрменсіз. 837 мың несие алушының ісі қарыз өндіру үшін коллекторлық агенттіктерге берілген екен. Жиі жарияланып тұратын мәліметке сәйкес қайтарымсыз қалған қарыз несиелер көлемі триллион теңгеге таянғанға ұқсайды. Бұл нақты дерек болмаса да осы санның өзі аздық етпес. Ал шетелдерге қанша қарыз болғанымыз - өз алдына жеке жыр, ол туралы сөз қозғаудың өзі қорқынышты.

Біздің қаржы саласының соңғы ширек ғасырлық тарихына үнілсеңіз түніліп кетесіз. Несиелерді жаппай оңды-солды тарата бастаған сонау 2000 жылдан бастап есептеген күннің өзінде тұрғындарымыздың мойнына триллиондаған теңгенің

шындық. Сол кездерде біздің елімізде банкирлерден «беделді» адам жоқ болатын. Жұрттың бәрі ұл-қыздарын қаржыгерлік оқуға беруге ұмтылды. Сол үшін несие алғандар да болды. Нәтижесінде елімізде экономистер мен қаржыгерлер қаптап кетті. Ақырында солардың көбі жұмыссыз қалды. Қор болған ата-аналардың ақшасы-ай!

Ешбір елде жоқ жоғары пайыздық мөлшерлеме жұртты әбден титықтатып жіберді. Оған банктің «түрлі қызметі» мен айыппұлды қосқанда алған ақшасын екі есе етіп қайтаруға мәжбүр болды. Бұл туралы Мәжіліс депутаттары да дабыл қаққан-ды. Содан барып қарыз қақпаны қарапайым халықты қыса түсті. Оны төлей алмағандардың баспанасын сот арқылы тартып алу басталды. Оны орындаушы коллекторлар күш көрсетіп жұрттың зәресін алғаны осы күнге дейін есімізде. Кейбіреулер бұл қорлыққа шыдай алмай өздеріне қол жұмсауға дейін барды. Осы коллекторлар туралы заң жобасын Мәжілістің қарауына ұсынғанда депутаттар түгелге жуық қарсы шыққаны белгілі. Әсіресе қайтарылған қаржының жартысы коллекторларға берілетінін естігенде халық қалаулыларының төбе шашы тік тұрған-ды. «Ол қаржыны қайдағы бір коллекторларға бергенше халықтың қарызын кешіре салмаймыз ба?» деген заңды сұрақ қойғаны бар депутаттардың. Расында, қарызын кешірсек те ол өз адамдарымыз ғой. Ал банк болса сол алымшылардың арқасында күн көріп отырып, оларға күш көрсетіп, сол үшін «рәкет» жалдағандай біреулердің қалтасына ақша салмақ болды. Сырттай қараған адамға банк

көреміз. Ал, Қазақстан халқы миллионерлерге ұқсап, 20-30 пайызбен, айыппұлды қосқанда ақшаны екі есе қайтаруға тиісті. Тіпті дәулетімен мақтана алмайтын Кипр, Хорватия сияқты ергежейлі елдердің өзінде банктік мөлшерлеме 4-5 пайыздан аспайды. Біздің шаңымызға ілесе алатын ел - Украина ғана екен. Оларда несие 20 пайызбен беріледі. Осының бәрі елдің экономикасына тікелей байланысты деген уәж айтады біздің бір білгір экономистер мен қаржыгерлер. Рас, қаржы ел экономикасына тікелей тәуелді, екеуі тығыз байланысты, оған ешкімнің дауы жоқ. Сонда біз өзімізді Украинамен салыстыруымыз керек пе? Табиғи қазба байлығы жоқтың қасы, саяси тұрақтылықты түпкілікті жоғалтқан, көшесінде күнде ереуіл өтетін Украинамен өзімізді салыстыру - қай жағынан алып қарасақ та көрсөкырлық дер едік. Біз дамыған 50 елдің ішінде жүрген, әлемге танымал мемлекетпіз. Жердің пайдалы қазба байлығымыз бойынша кем дегенде әлемдегі ең мықты 20 мемлекеттің қатарындамыз. Құдайға шүкір, саяси тұрақтылық пен ұлтаралық татулық жағынан да өзгелерге үлгі көрсетіп, кеудесін соғатын мықты елдердің өзіне сабақ беріп келеміз. Оған бүкіл дүниежүзі куә. Олай болса біздің банктер неге бұғаусыз кеткен? Бұған да жауап іздеуге тура келеді.

Жауап біреу ғана – тағы да сол тойымсыздық. Басында өзара адал бәсеке болады, соның нәтижесінде лайықты қызмет көрсетіліп, пайыздық мөлшерлеме төмендейді деген желеумен отыздан аса банкті бірінен соң бірін ашып тастадық. Өкінішке орай, мөлшерлеме төмендеген жоқ, керісінше көтеріліп сала берді.

қоса, қазіргі уақытта мемлекет он миллион теңгеге дейін депозитке кепіл береді. Екіншісі, Ұлттық банк лицензия бермеген компанияларға сенбеу керек. Үшіншіден, ақшаны бөтен адамдарға сеніп тапсырмаңыздар. Төртіншіден, несие алмаңыздар» деп ақыл айтқан-ды.

Біз де саусақпен санап берейік. Біріншіден, банкке салатын ақшаны зейнеткерлер қайдан алады? Тамағы мен коммуналдық төлемнен артылмайтын, дәрі-дәрмегіне үнемі жетпей жататын зейнетақыны қай зейнеткер депозитке салмақшы. Екіншіден, бөтен адамға ақша беретіндей біздің тұрғындарымыз соншалықты байып кеткен жоқ, есінен де ауысқан жоқ. Үшіншіден, лицензиясыз жұмыс істеуге бізде рұқсат бар ма? Ол қай заңда жазылған? Лицензиясыз бізде шағын кәсіпкерлікпен де айналыса алмайсыз. Сонда бізде миллиардтаған қаржы айналымын жүргізетін заңсыз банктердің бар болғаны ғой. Оған Үкімет неге көз жұмып қарайды? Оны қадағалайтын Ұлттық банк басшысының бұл сөзі нені аңғартады? Төртіншіден, банкирдің біздің банктерден несие алмандар деуін бірінші рет естіп отырмыз. Алым, салым пайызымен күн көріп отырып, өзін-өзі қаржыдан қағу барлық банкирдің қолынан келе бермейтінін осы жерде лайықты түрде ерлік ретінде атап өткеніміз жөн. Рас, Ақышевтің осы жерде халыққа жаны ашығандығы анық көрініп тұр, тұрғындарды сақтандырғысы келген. Ал, мөлшерлемені төмен түсіру оның қолынан келмейді. Сондықтан бұл жерде ойындағы бар шындығын ашып тастағанын көруге болады.

Айтпақшы, мөлшерлемені

«АҚ ЖОЛ» КӨТЕРГЕН ЖАТАҚХАНА САЛУ МӘСЕЛЕСІ ЕЛБАСЫ ТАПСЫРМАСЫМЕН ҮНДЕС КЕЛДІ

Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев Парламент палаталарының бірлескен отырысында жоғары білім берудің сапасы мен қолжетімділігін арттыруды атап өтіп, студенттерді жатақханамен қамту мәселесін қозғайды. Осы орайда Мәжіліс депутаты Азат Перуашев кезінде «Ақ жол» партиясының осы мәселені алғаш болып көтергені туралы айтып, бұл тапсырманың үлкен маңызға ие екендігін атап өтті.

Осыған байланысты депутат ауылдардан қалаларға кем дегенде 300 мың жас көшіп келетінін, ал еліміздегі мемлекеттік бағдарлама бойынша тек 100 мың пәтер салынатынын жеткізді. Оның айтуынша, қалаға келген 300 мың жастың 200 мыңы пәтерге қол жеткізе алмай жүреді екен.

«Олар тапқан ақшасын жалға алған пәтеріне жұмсайды. Тіпті, жастар «пәтерді ипотекаға аламыз» деп үміттен алмайды. Елімізде жастарды баспанамен қамтамасыз ету мәселесі

өте өткір күйінде қалып отыр. Қазақстанда қаншама университеттер мен білім беретін мекемелер өз студенттерін жатақханамен толық қамти алмай келеді», — деді Азат Перуашев.

Сонымен қатар депутат бүгін жастарды жатақханамен қамтамасыз ету мәселесіне Президенттің өзі араласқанын айтып, бұл мәселе алдағы уақытта шешімін табады деген сенімде екенін жеткізді.

«Осы орайда Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев аталған

мәселеге мемлекеттік тұрғыдан қарау қажеттігін айтып, арнайы тапсырма берді. Президент аталған мәселені бұрыннан бар екенін айтты. Қазіргі таңда мемлекет осы мәселеге назар аударды. Енді оны шешу үшін тиісті жұмыстар жасалуы қажет», — деп түйіндеді сөзін Азат Перуашев.

Естеріңізге сала кетейік, 2017 жылдың 12 сәуірінде Мәжілістегі «Ақ жол» фракциясының депутаттары «Нұрлы жер» бағдарламасы аясында ауыл жастары үшін арзан жатақханалар салу мәселесін қарастыруды ұсынған.

Мәжіліс депутаты Азат Перуашев Үкімет басшысына жолдаған депутаттық сауалында елімізде ауылдан қалаға көшетін азаматтардың саны жыл өткен сайын ұлғая беретінін

айтқан. Өз сауалында депутат Қазақстандағы ауылдарда 7,5 млн. адам тұратынын, алдағы уақытта ішкі көші-қонның әлеуеті 2,5-тен 5 миллионға дейін жететінін мәлімдеген. Перуашев келешекте ауылдан қалаға көшіп келген азаматтарды баспанамен қамтамасыз ету үшін 15 жыл емес, 30 жыл, тіпті 50 жыл қажет болуы мүмкін деп болжам да жасаған-ды.

«Ақ жол» фракциясының депутаттары «Нұрлы жер» бағдарламасы бойынша 2021 жылға дейін 35 мың жалдамалы пәтер салу жоспарланып отырғанын айта келе, осы пәтерлердің орнына жатақхана салуды ұсынған. Олардың пікірінше, осындай жолмен 49 мың отбасыны тұрғын үймен қамтамасыз етуге болады.

БОЛМАШЫ СЕБЕПТЕРМЕН ҮМІТКЕРЛЕРДІ САЙЛАУДАН ШЕТТЕТУГЕ БОЛМАЙДЫ

«Ақ жол» партиясы табыс туралы декларациядағы болмашы ғана айырмашылықтарға бола үміткерлерді сайлаудан шығарудан бас тартуды ұсынды. Бұл туралы Орталық сайлау комиссиясында «Сайлау туралы» заңға енгізілген өзгертулерді талқылау барысында партия жетекшісі Азат Перуашев мәлімдеді.

Ол осыдан екі жыл бұрын дәл мұндай сылтаумен «Ақ жол» партиясының атынан жергілікті мәслихаттарға ұсынылған 100-ден астам үміткер сайлаудан алынып тасталғанын еске салды. Әрінен соң, кей — кездері сол декларациядағы табыс туралы мәліметте 70-100 тенге көлемінде ғана болар-болмас айырмашылықтар еді. Демократиялық партия мұндай тәжірибе сыбайлас жемқорлықпен күресуге емес, қолайсыз бәсекелестерді сайлаудан шеттетуге қызмет етеді деп санайды. Сондықтан А.Перуашев дамыған демократиялық елдердің үлгісінде айырмашылықтарды анықтап, кандидаттарға сайлаудан шығарылмай, қосымша декларацияларды ұсынуға немесе ең болмағанда рұқсат етілген келіспеушіліктердің дәлме-дәл шегін белгілеуге мүмкіндік беруді ұсынды.

«Ақ жол» көшбасшысы сайлау процесіне қазіргі заманғы технологияларды белсенді түрде енгізу жөнінде ұсыныс жасады. Себебі, бүгінгі күні интернет желісіне қосылу кеңінен жүзеге асырылуда, ірі қалалардың бәрінде бүкіл аумақ бейнебақылау жүйесімен қамтылған.

Осыған байланысты «Ақ жол» партиясы сайлау күні барлық сайлау учаскелерінде интернет арқылы ашық көрсетілім жүргізуге мүмкіндік беретін осыған ұқсас бейнебақылауды орнатуды ұсынды. Оның айтуынша, сол кезде ғана бақылаушының да, кез-келген өзге мүдделі тұлғаның да жалған сайлаушылардың қитұрқы «өткеншек» әдісі бойынша дауыс беру әрекетін, сайлау бюлетеньдерін топтап салу ықтималдығын, дауыстарды қате санау және басқа да заңға қайшы бұзушылықтарды қадағалауға мүмкіндігі болады.

«Мұндай қоғамдық бақылау дауыс беру рәсімінің ашықтығы мен сенімділігінің үздік кепілі бола алады», — деген сенім білдірді — А.Перуашев.

Демократиялық партияның жетекшісі

тағы бір маңызды мәселеге тоқтала кетті, оған сәйкес саяси партиялар саяси пікірсайыстарды дербес ұйымдастыруға құқылы бола алады. «Біз бұл бастаманы өте көңіл құптарлық деп санаймыз, бұл саяси бағдарламалардың түп мақсатын толық ашып көрсетуге, сайлаушылардың ақпараттық тұрғыдан әрдайым хабардар болуын арттыруға мүмкіндік береді», — деп атап өтті мәжілісмен.

Депутат өткен сайлаудың тәжірибесін тілге ете отырып, орталық телеарналар эфирінде жүргізілген ресми пікірсайыстар уақыт пен тақырып бойынша шектелгенін де мысал етіп көрсетті. «2-5 минутта партия туралы не білуге болады? Түсінер едім, егер сайлау науқаны барысында әр түрлі өзекті тақырыптарда, әр түрлі форматта пікірталастың тұрастай бір топтамасы өткізілетін болса», — деген ойын білдірді Азат Перуашев.

Оның пікірінше, пікірталас алаңдары ретінде тәуелсіз ұйымдастырушылар — мемлекеттік емес ұйымдар, бұқаралық ақпарат құралдары болуы тиіс еді. Осындай пікірталастардың маңызды факторы олардың интернетте немесе әлеуметтік желілерде тікелей эфирде көрсетілуі керек, бұл өткір саяси даудың маңыздылығын, аудиторияның сенімін және түсіндірудің айқындығын, объективтілігін арттырады.

«Біз Әділет министрлігіне «Сайлау туралы» заңға түзетулерді әзірлеуді қолға алу фактісі үшін алғысымызды білдіреміз, бұл көрсетілген өзгертулер әлдеқашан өбден жетіліп піскен», — деген Перуашев құжатты егжей-тегжейлі саралап, талдау Парламентте талқылау кезінде өткізілетін болады деп түйіндеді өз сөзін.

ВАЛЮТАЛЫҚ ИПОТЕКАЛЫҚ НЕСИЕЛЕРДІ ҚАЙТА ҚАРЖЫЛАНДЫРУ — ДҰРЫС ШЕШІМ

«Ақ жол» фракциясы Ұлттық банктің шетел валютасындағы ипотекалық несиелерді қайта қаржыландыру бағдарламасын кеңейту туралы шешімін құптайды. Еске сала кетейік, «Ақ жол» демократиялық партиясы бірнеше рет (2016 жылғы 29-шілде, 7-қыркүйек, 26-қазанда, 2017 жылғы 22-ақпан, 4-қазанда) шетелдік валютада берілетін ипотекалық несиені қайта қаржыландыру бағдарламасының шеңберінде несиесін өз уақытында төлеп отырған қарыз алушылардың мүдделерін қорғау туралы Ұлттық банкке бірнеше мәрте ұсыныстар жолдаған болатын.

Бағдарламаның шарттары 90 күннен астам уақытқа төлем мерзімін кешіктірген тұлғаларды ғана қамтыған: ипотекалық несиені төлемегендердің қарыздарын 2015 жылғы ақшаның құнсыздануына дейінгі бағам бойынша (шамамен 180 тг) қайта есептелді, ал қарыздарын уақытында төлеп отырғандар бағдарламаға енгізілмеген. Олар қазіргі уақытта ағымдағы бағам бойынша төлеуді жалғастыруда. Және де олардың көпшілігіне қарыздар 350 тенге бағамы бойынша айырбасталды. Осыған байланысты «Ақ жол» фракциясы Ұлттық банктің басшылығына алған несиесін өз уақытында төлеп отырғандардың, сондай-ақ оның ішінде халықтың әлеуметтік осал топтарының мүдделерін қорғау туралы мәселені қарастыру және олардың ипотекалық валюталық несиелерін 2015 жылғы 18-тамыздағы бағам бойынша айырбастауды қамтамасыз ету туралы өтініш жасады.

Ұлттық банк өзінің берген жауаптарында бөлінген қаражаттың көлемі туралы әрдайым өзгеріссіз мәлімдеме жасап, барлығына онсыз да белгілі статистиканы келтіреді. Алайда қарыздың өз уақытында төлеп отырғандардың мәселелерін шешу туралы нақты жауап беруден жалтарып кетеді.

2017 жылғы 11-сәуірде мемлекет басшысы Ұлттық банкке Үкіметпен бірлесіп Бағдарламаны кеңейтудің ойға қонымдылығы туралы ұсыныстар енгізуді тапсырды. Елбасымыз ағымдағы жылғы 10 қаңтардағы Жолдауында Ұлттық банкке «халыққа шетел валютасындағы ипотекалық несиелерді

беру мәселесін түбегейлі шешуді» тапсырған еді.

«Tengrinews» жаңалықтарынан белгілі болғандай, «Ұлттық банк ағымдағы бағдарламаны кеңейтуге кірісті, ол қосымша 25 мыңға жуық шетел валютасындағы қарыз алушыларды қамтып отыратын болады». Осылайша, бұл 2016 жылғы 1-қаңтарға дейін ұсынылған халықтың шетел валютасындағы ипотекалық несиені беру мәселесін түбегейлі шешуге мүмкіндік береді.

Одан басқа, Ұлттық банк банктерге шетелдік валютадағы қарыз алушыларды шығарып алу рәсімдерін уақытша тоқтата тұруға және несиені алушыларды, салымшыларды сатуды және кепілге салынатын тұрғын үйді сату арқылы қарыздарды жинауға мемлекеттік және жеке сот орындаушыларына берілетін тексеру тізімдерін қарауды ұсынады.

«Ақ жол» партиясының атына азаматтардан келіп түскен өтініштердің өлі де жалғасын тауып жатқаны валюталық ипотекалық қайта қаржыландыру мәселесінің өзекті болып қала беретінін дәлелдейді. Сондықтан да «Ақ жол» партиясы бұл шешімді құптайды және көптеген қазақстандық отбасыларға қолдау көрсеткені үшін Үкімет пен Ұлттық банкке өз алғысын білдіреді.

«Ақ жол» партиясы сайлауалды тұғырнаманы іске асыру және сайлаушылардың тапсырыстарын жүзеге асыру бойынша жұмыстарды жалғастыруда.

Бексұлтан НҰРЖЕКЕ, жазушы, Мемлекеттік сыйлықтың иегері:

ҰЛ-ҚЫЗЫН ОРЫСША ОҚЫТҚАН АДАМНЫҢ ҰЛТ АТЫНАН СӨЙЛЕУГЕ ҚАҚЫСЫ ЖОҚ

Қазаққа жат мінез көп қазір. Бұрын баланы ата-ана тәрбиелейтін. Ұлды әке, қызды шеше тәрбиелейтін. Қызға әке жекімейді де, ұрыспайды. Оны шеше жөнге салады. Артық кетіп бара жатса, қас қабақпен білдіреді, дейді жазушы Бексұлтан Нұржекеев «Қала мен Дала» газетіне берген сұхбатында.

Әкенің сөзіне келіспесе де, ұл да қыз да оның сөзінен шықпайды. Қазыбек Тауасарұлының кітабын бірнеше рет оқыдым. Сонда отбасының тәрбиесі, қазақтың тегі жақсы жазылған. Қазір отбасылық тәрбие құрыды.

Кеңес үкіметі бізге әке-шешені тыңдамауға үйретті. Содан әлі ретке келе алмадық. Алдымен, тіліміз бұзылды. Одан кейін атадан балаға дейінгі тәрбие бұзылды. Атасы тұрып, баласы сөйлейтін болды. Әкесі тұрып, қызы бірінші болып дастарханнан ас іше береді. Жеке басынның құқығы бар деп үйреттік. Адамдық құқық деп, қазақтың дәстүрлі құқығынан айырылып қалдық. Әке-шешенің бетінен алатын жаман әдет таптық.

Ақсақалды сыйламай, алдымен әкімге сөз беретін, бата бергізетін болдық. Жиын тойда көп боламын. 80-90 жастағы ақсақал тұрады. Ал бірінші әкімге сөз береді. Тәрде шал отырады, әкім кешігіп келеді, шал орнын беріп төмен ығысады. Неге? Қазақтың үлкенді сыйлау дейтін ұлы

қасиеті өлген. Абылай хан кіріп келгенде, хан басымен ол Төле, Қазыбек, Әйтеке биден төмен отырады. «Төр сіздеркіді» дейді хан басымен. Осы дәстүр бұзылды. Кейде шалдардың да қадірі қашты ма деймін. Әкімге жалпақтап, жағымпазданып, тексіздікті алдымен өздері бастап бере ме деймін. Әйтпесе, жап жас әкім шалдың орнын тартып алмайды ғой. Президенттің рухани жаңғырайық дегені — осы. Әкім ел маған қызмет етсін деп тұрады. Өзінің елге қызмет ететінін білмейді. Себебі, білім жоқ. Көркем кітап оқымайды. Көркем кітап кісіні жақсы болуға тәрбиелейді. Сезімін оятады. Көркем мінез қалыптастырады.

Қазір ата-аналар баласын мектепке бергенде, балама тәрбие берсе екен деп ойлайды. Себебі, өздерінде ондай озық тәрбие жоқ. Баласына үлгі көрсете аларлық мінез жоқ. Сондықтан жоқты мұғалімнен күтеді. Ал мұғалім жыл сайынғы министрліктің өзгертулерінен миы ашып жүреді. Оларға қазақы тәрбие бермесем, онда былай сөйлеуге

қандай хақым бар? Кейбір жазушылар бар, ұл- қызын орыс мектебіне берген. Ал өздері «қазақ, қазақ» деп кеудесін соғады. Олар жалған патриоттар. Өз баласын тәрбиелей алмаған адам ұлтқа тәрбие бере алмайды. Ел сүйгіштік, отаншылдық сезім деген бар. Өзінің отбасын тастап, бала шағасын жәудіретіп тастап кеткен адам, ертең елін де сағып кетеді. Осыны бір жерде айтып едім, көп адамға ұнамады. Отбасына жақсылығы жетпеген кісі отанға жақсылық жасай алмайды ғой. Бұл — ақиқат.

«Отан оттан ыстық» деп жүр журналистер. Қате сөз. Оны білместер айтады. Отан оттан ыстық емес. «Ойнас оттан ыстық. Қала берді боқтан сасық» деген қазақ атам. Отанды құшақтай алмайсың. Қойнына жата алмайсың. «Отан отбасынан басталады» деген дұрыс. Әйелінді сыйла, бала шағанды тәрбиеле. Бұл міндетің. Кім болса да адам болып келгендегі міндетің — сол. Осыған әр отбасы көшсе, бәрі тамаша болады. Ұлт та, ұрпақ та жаман болмайды.

Берік ДҮЙСЕНБИНОВ, Мәжіліс депутаты:

ШЕНЕУНИКТЕР ДЕ ҚАЗАҚША ЕМТИХАН ТАПСЫРСЫН!

Күні кеше ғана Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев: «Парламент пен Үкіметтің жұмысы тек мемлекеттік тілде жүргізілуі керек» деп тайға таңба басқандай етіп нақты тапсырма берген еді. Ол Парламенттен бірден қолдау тапты. Сенатор Мұрат Бақтиярұлы бастаған бір топ депутат латын әліпбиін балабақшадан бастап оқыту қажеттігін ұсынды. «Латын әліпбиі қазақтілді мектептерде ғана қолданылатын болса, бұл тұтас қазақ ұлтының тілдік негізде бөлшектеніп кетуіне әкеп соғуы мүмкін» деген алаңдаушылық білдірді, — М.Бақтиярұлы. Мәжіліс депутаты, «Ақ жол» фракциясының мүшесі Берік Дүйсенбинов Үкімет басшысы Б.Сағынтаевқа депутаттық сауал жолдап, Үкіметке мемлекеттік тілді қолдану аясын кеңейту туралы заң жобасын дайындауға ұсыныс жасады. Біз депутатқа жолығып, бірер сауал қойдық.

— Берік Сәлімжанұлы, сонда лауазымды шенеуніктердің барлығы қазақ тілінен емтихан тапсырсын деген ұсыныс жасап отырсыздар ғой?

— Өз басым ел басқарып отырған азаматтардың (министрлер, әкімдер және т.б.) мемлекеттік тілді білуі, сөйлеуі міндетті деп санаймын. Сол себептен мемлекеттік тілді игеруге тиісті лауазымды шенеуніктердің тізімін одан әрі кеңейтуді қарастыру керек. Қазіргі кезде тек Президенттікке үміткерлер ғана қазақ тілінен емтихан тапсырады. Шенеуніктер де қазақша емтихан тапсырсын! Екіншіден, қоғамдық өмірдің әртүрлі салаларында мемлекеттік тілдің қолдану аясын кеңейту үшін, Конституциялық нормаларға сәйкес, ана тілімізді міндетті түрде пайдалану талабын енгізуді ұсынып отырмыз. Депутаттық сауалымда Норвегияның заңын мысалға келтірдім. Норвегия — үлгі аларлық алдыңғы қатарлы мемлекеттердің бірі. Осы ел өзінің «Мұнай туралы» заңының 6 және 37-баптарында: «Мұнайға қатысты қызметте норвег тілі бірінші орында тұруы керек. Басқа тілдерді қажетті жағдайда пайдалануға болады» деп жазыпты. Әрине, бұл талап-тарды заңмен бекіту бір күндік жұмыс емес. Десек те, Үкіметке «Ақ жол» фракциясы 2012

жылы ұсынған мемлекеттік тілдің қолдану аясын кеңейту туралы заң жобасына қайтып оралуды ұсындық. Елбасымыздың өзі мұндай бастамаға ұйытқы болып отырғанда оны кейінге қалдыруға болмайды.

— Заң дегеніміз — міндеттеу деген сөз. Бірақ міндеттеу арқылы жаппай тілді үйрете аламыз ба? Өйткені тілге деген қажеттілік жоқ...

— Адамды міндеттеу, жазалау арқылы ешқандай тілді үйрете алмаймыз. Сондықтан, ең алдымен, қазақ тіліне деген қажеттілік туғызуымыз керек. Мысалы, талапты жастар қазақша білмесең министр, әкім, бастық бола алмайтынын түсінсе, ана тілімізге деген сұраныс туады. Қазіргі кезде мектеп қабырғасындағы оқушылардың 80 пайызы қазақ тілінде білім алуа. Енді 10 жылдан кейін халықтың 80-90 пайызы қазақша сөйлейді деген сөз. Өз басым орыс мектебінде оқитын өзге ұлт өкілдерінің де, қалада тұратын ұлты қазақ балаларының да қазақша таза сөйлегенін көріп, қатты қуанамын. Өкінішке қарай, Қазақстанда туып-өскен, жасы қазір 70-80-ге келсе де, бір ауыз қазақша білмейтін басқа ұлт өкілдері де бар. Ондайларды көргенде тек елге, ұлтқа деген құрметі жоқ адамдар деп санаймын. Елбасы бірнеше рет

Дулат ИСАБЕКОВ,
жазушы-драматург,
Мемлекеттік
сыйлықтың иегері:

ЕЛБАСЫНЫҢ ТІЛ ТУРАЛЫ ТАПСЫРМАСЫ ТАЛҚЫЛАНБАЙДЫ, ОРЫНДАЛАДЫ!

Мемлекет басшысы бұған дейін де мемлекеттік тілдің мәртебесін көтеру ректігін қаншама рет айтқаны ел есінде. Дегенмен, біздің мемлекеттік тіліміз өзінің шынайы тәуелсіздігін күні бүгінге дейін ала алмай келе жатқаны жанымызға қатты батады.

Елбасымыздың «Парламент пен Үкіметтің жұмысы тек мемлекеттік тілде жүргізілуі тиіс!» деген мәлімдемесі туған тіліне қырын қарайтын кейбір шенеуніктердің есін бірден жиғызғандай болды. Бұған дейін орыс тілінде сайрағандардың қазақ тілін қандай деңгейде білетіндігіне куә болып отырмыз. Олардың қазақ тілінің қадірін қашырып, қалай болса солай сөйлеуіне жол бермеуіміз керек. Анамызды қалай аяласақ, ана тілімізге дәл солай құрмет көрсетуге тиіспіз.

Шенділерге Елбасы тапсырмасының талқыландығандығын, тек орындатындығын тағы да бір еске салып қоюға тура келіп тұр. Бұл бағытта ұлт зиялылары бас көтеріп, мемлекеттік тіліміздің шынайы мәртебесіне ие болуын талап етуіміз керек. Мемлекет басшысы Н.Назарбаев та тілге қатысты осынау маңызды тапсырманың орындалу барысын назардан тыс қалдырмайды деп сенеміз.

Сәбит ДОСАНОВ,
жазушы, Мемлекеттік
сыйлықтың иегері:

ПРЕЗИДЕНТ НҰСҚАУЫ МҮЛТІКСІЗ ОРЫНДАЛУЫ ҚАЖЕТ

Біздің мемлекетте қазақ тілінде сөйлеу үшін барлық жағдай жасалған. Енді, міне, мемлекет басшысы Парламент пен Үкімет мүшелеріне нақты тапсырма берді. Меніңше, өте аталы да баталы сөз — осы. Тек мұны міндетті түрде орындау қажет. Менің осы жердегі түсінбейтін жағдайым — түкке тұрғысыз дүниелерді ұрандатуға келгенде алдымызға жан салмаймыз. Осындай елдік, халықтық мүддеге келгенде кейбіреуіміздің кежегіміз кейін тартып қалатыны қынжылтады. Мұны халықтың 99 пайызы қолдап отыр. Енді бір керітартпа шенеуніктер бар «маған орыс тілінде сөйлеген қолайлы» деген желеумен қазақ тілінде сөйлеуге әлі күнге дейін құлық танытпай келеді. Бұл тұрғыда олардың әрбірі Елбасы тапсырмасын мінсіз орындау қажеттігін түйсінетін кез жеткен сияқты. Елімізді мекендеген өзге ұлттар қазақ тілінде туған тіліндей таза сөйлеп жатқанда атқамінерлердің бұл әрекеті санаға сыймайды.

Ахмет Байтұрсынұв «Сөзі жоғалған ұлттың өзі де жоғалады» деп жетер жеріне жеткізіп айтып кетті емес пе?! Сондықтан сөзіміз де, өзіміз де жоғалмау үшін «Мәңгілік ел» боламыз десек, ана тіліміздің бүгінгі хал-ахуалын жақсартуға атсалысуымыз керек. Биліктің тізгінін ұстаған шенділердің әрбірі қазақ тілін өз тұғырына қондыру жолындағы жауапкершілікті сезінеді деп ойлаймын. Өзі бастаған осынау игі бастаманың орындалу барысын Елбасымыз да қадағалап отыратыны анық.

Төлен ТІЛЕУБАЙ

■ КӨКЕЙКЕСТІ

ӘЛЕУМЕТТІК ЖАҢҒЫРУ ЖӘНЕ ҚОҒАМДЫҚ КЕЛІСІМ МӘНІ

Президент Н.Назарбаевтың бес әлеуметтік бастамасы атты халыққа үндеуі салықты азайту, қолжетімді ипотека, сапалы жоғары білім, шағын кәсіпкерлікті дамыту, елді газбен қамтамасыз ету сынды қоғамның өзекті әлеуметтік маңызды мәселелерін көтерген кемері кең, мазмұны әлеуметтік философиялық бағдарлама. Еліміздің Конституциясының І-бабында Қазақстан Республикасы өзін әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады деп қоғамның әр түрлі топтарының үйлесімді әрі бақуатты тіршілік етуін қолдау мемлекетіміздің басты ұстанымы ретінде айқындалған.

Қазіргі алмағайып заманда ел бірлігі мен жұрттың тыныштығы түрлі этно-мәдени және діни бірлестіктер арасындағы түсіністік пен келісімнің нақты ізгі ниетінен бастау алатыны белгілі. Қалыптасқан мемлекет бұл әлеуметтік мемлекет қағидасы халықтың мұн-мұқтажын терең түсіну мен маңызды қоғамдық мәселелерді шешудегі жауапкершілік жүгін айқындайды. Әлеумет-жеке басқа тән даралық ұғым емес, әлеумет бұқаралық — халықтық сипаттағы ұғым. Қоғам кедей, орта және байлардан тұрады. Мемлекеттің мақсаты кедейлерді ортаға, ортаны байға жеткізу. Қоғамда орта таптың үлес салмағының артуы мемлекеттің өркендеуі мен тұрақты дамуының көрсеткіші. Адамзат тарихында қоғамның әлеуметтік мәселелері ойшылдар мен философтар, мемлекет қайраткерлері уақыт және кеңістік аясына сай көтерген көкейкесті әлеуметтік-философиялық тақырып. Отырарлық

ойшыл әл-Фараби бабамыздың «Қайырымды қала тұрғындарының көзқарастары туралы» трактатында бақытқа жету жолында қоғам мүшелері бір-біріне көмектесетін болса, ол ізгі және қайырымды қоғам болып саналады. Әлеуметтің бақытқа жетуі және қайырымды мамыражай мемлекет құру қоғамдық келісімнен басталады. Орта ғасырлық түркі ойшылы Жүсіп Баласағұн «Құтты білігінде»:

Пақыр орта болса-оңғаны кемінің,
Байыса орта-байығаны елінің, —
деп әлеуметтік топтар үшін ыңғайлы да, қолайлы әлеуметтік жағдай жасау ізгі ниетті, білікті бектердің халық сүйер құтты ісі. Елбасымыздың салық жүктемесін азайту және жалақыны көбейту 2 миллионнан аса отандастарымыздың, әсіресе бюджеттік ұйымдардан жалақы алатын жас мамандардың әл-ауқатын жақсартуына септігін тигізеді. Салық көлемін азайту жұмысшылар мен

қызметкерлердің еңбекке ынтасын арттыруға түрткі. 7-20-25 бағдарламасы баспана мәселесін оңтайлы шешуге жол ашып, жастарымыздың үй болып, тұрмыс жағдайын жақсартуына көмектеседі. 2018-2019 оқу жылына қосымша 20 мың грант бөлу жоғары білім алудың қолжетімділігін мен жастардың білімге деген талпынысын арттырады. Олардың мемлекетке деген сенімін нықтап, өмірлік құлшынысын жігерлендіреді. Еліміздің рухани және әлеуметтік тұрғыда жаңғыруы білімді қоғамның зияткерлік әлеуетінің жоғары дегейімен іске асады. Студент жастарға арналған жатақханалар тұрғызу және елді мекендерді газбен қамтамасыз ету қоғам мүддесіне орай жасалған ізгі кадам. Әлеуметтік жобалардың табысты әрі жемісті болуы ең алдымен ұлттық бірліктің және әлеуметтің барлық топтарының қолдауымен жүзеге асады. Қоғамның әлеуметтік қабаттарының бірлігі мен тату тіршілігі мемлекеттің өркендеуінің негізі. Әлеуметтік және рухани жаңғыру философиясының тірегі — ұлттық сананың бірегейлігі мен қоғамдық келісімде.

Бағдат БЕЙСЕНОВ,
филос.ғ.д. ҚазҰУ
аға оқытушысы

■ ЖАҢҒЫРЫҚ

ЖАСТАРДЫҢ МҮДДЕСІНДЕГІ БЕС БАСТАМА

Елбасының қос Палатаның біріккен отырысындағы сөзі Алматыдағы Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің 90 жылдығы мен «Атамекен» пікірсайыс клубының 15 жылдығына орай өткізілген республикалық жарысындағы еліміздің түкпір-түкпірінен келген білімді жастардың ойындарында айтылған сөздеріне жауап болғандай шыққаны таң қалдырды.

Нақтырақ айтсақ, сол бір финалға шыққан жастардың «Шет елге кетіп жатқан жастардың легін қалай тоқтату керек?» деген сауалға қызыл кеңірдек болған долада «Жастар ертеніне сенетін мемлекетте тұрғысы келеді, бірақ елде шықпа жаным шықпа деп күй кешкеннен гөрі, лайықты айлығы, тұрақты қоғамы, қабілетіне қарай сыйлайтын елге кеткенді құп көрген жастарды айыптау қиын ғой, «балам дейтін елі болмаса, елім дейтін ері» қайдан болсын?!» деген жастардың жанайқайы лық толы залдың ойынан шықты. Артынша спикерлердің азулы ой-пікірлері «қайтсек те, елдің мүддесінде қарекет қылу керектігімен» аяқталып, жүделерін бөлісті. Бұл турнирде дені көп жастардың әлеуетінің бүгінгі қоғамдық пікірі анық көрінді, бұл — жастарға қатысты бір нәрсе істемек керек екен.

Айтса айтқандай, ізінше Елбасының тарихи үндеуі жарқ етті. Ерім дейтін елдіктің нышанындай, қаны тулаған жастардың жүректерін одан әрі лүпілдетіп жіберді. Ең бірінші адамның сөзімен, оның саяси ерік-жігерімен көптен бері үкілеп күткен әлеуметтік бағыттағы бес нақты бастамасы ұсынылды.

Президент өз сөзінде: «Мен өркендеген Қазақстан — ең алдымен мемлекеті өзін қорғап, қолдайтынын, қамқорлық жасайтынын сезінетін, тиісінше елін жан жүрегімен сүйетін, өздеріне сенімді адамдар деп санаймын» деді. Бұл пікірмен ертеніне сенуді, қамқорлықты, қолдауды күткен жастардың басты сұрағына жауап беріп тұр.

Елбасының бүгінгі ұсыныстары

барлығы дерлік — жастардың әлеуметтік мүддесінде шыққаны анық. Себебі, ипотека арқылы үйді 7 пайыздық жеңілдікпен 25 жылға алатындар — жас отбасылар ғой. Олардың мемлекеттік бағдарламамен жиналған шотында 3 млн. мөлшерінде тәртібімен болған жағдайда, әрі қарай тиісті жаңа жеңілдіктермен ұштастырылуда. Бұған егер жас шамасын, әлеуметтік тұрақтылығына аяқ басқан кезеңін ескерсек 25 жылға тек осы топтағылар, яғни жастар шығады.

Ал 60 мың теңгені 25 айлық көрсеткіштегі еңбекақыны алатындар сөзсіз, жас мамандар, мейлі ол мектеп мұғалімі немесе дәрігер болсын, мұндай айлықпен бір пайыздық салығымен алым арқылы басқадай шығындарын жабуға, несиесіне, күнделікті азық-түлігіне жеткізу үшін керектігі ескерілген.

Білім гранттарын 20 мыңға дейін көтеріп, оның 11 мыңын техникалық мамандықтарға көптеп түсірумен 350 мыңдай студенті бар еліміздің жағдайында, жалдамалы пәтердегі 75-80 пайызына қосымша екі жылда жатақханалармен қамту бағыты тұтас студенттер мен жас ғалымдардың мүмкіндіктеріне шешілген.

Әрине, Елбасы ауылдық аймақта жастарды ұстау, олардың кәсібін дөңгелету басты міндетке қойып отыр. Кезінде дәл осы әдісті Мұстафа Кемал Ататүрік өткен ғасырдың 30-жылдары жүзеге асырған болатын. Ауылдық фермалық кәсіпті, шағын қожалықтарды, кәсіпкерлікті өрбітуге шағын несиелерді бөлгізген. Бүгінгі күні мұндай бірнеше ауыл-аймақтарда кәсіп ашуды еселеп несиелеуді ұсынып отырған Елбасы міндетті түрде мұндай шапағатты

тәуекелшіл жас кәсіпкерлерге бағыттап отырғаны анық.

Соңғы маңызды халықтық мәселеде, алдағы қысқа мерзімде өңірлердегі газбен қамтылуды атап отыр. Бұл негізгі жастардың сыртқа кету миграциясы басымдау Орталық, Солтүстік аймақтарға газды жеткізу жеделдетілмек. Бұл дегеніміз, аймақтық инфрақұрылымды күшейту болмақ. Күніне бес-алты шелек-теп көмір жақпай, анағұрлым арзан жылу көзі тұрса, кім жылы жерінен қозғала қояр дейсін. Әлбетте, жас еңбеккерлердің, олардың отбасыларының, жалпы қарапайым тұрғындардың әлдеқайда қолдары ұзарып қалатын игі бастамасы десек, қателеспейміз.

Міне, осыдан шығатын қорытынды, ең аз қамтылған әлеуметтік топтың әлеуетінің тұрақталуы үшін Елбасы жастардың келешегіне аландайтындығын жеткізді. Олардың дұрыс, қалыпты әлеуметтік дамуына, баспанамен, жатақханамен, лайықты еңбекақымен, қолжетімді кәсіпкерлікпен, инфрақұрылымдық газбен қамтылуына ерекше көңіл аударып отырғаны жас жүректерге үміт отын лаулатады.

Жас мемлекеттің болашағы бәрібір жастардың қолында екенін және бүгінгі биліктің әрекеті мен бүйрегі жастарға бұрылып тұрғанын көрсетіп тұрғандай әсер қалдырады.

Жыл басы Наурызда басталған игі бастама ұзағынан сүйіндірсін.

Мақсат ЖАҚАУ,
«Абай жолы ұлттық құндылықтар
мектебі» қоғамдық қорының президенті,
аймақтанушы

■ КӨЗҚАРАС

НАУРЫЗДЫ ҚАЛАЙ ТОЙЛАЙМЫЗ?

Наурыз мерекесін жаңа ұлттық үлгіде ауқымды етіп өткізу жөнінде ҚР Мәдениет және спорт министрі Арыстанбек Мұхамедиялы «Егемен Қазақстан» газетіне сұхбат берген болатын. Осыған орай біз де еліміздің бір топ қоғам қайраткерлерінің пікірлерін білуге тырыстық.

Аман ҚҰЛБАЕВ,
профессор, Қазақстан Республикасының
Еңбек сіңірген қайраткері:

— Арыстанбек Мұхамедиялының кезекті арқау етіп отырған тақырыбы халық арасында өте үлкен мән мен мағынаға ие. Демек, бұл жайттың көтеріліп отырғаны — мәселе өз кезеңінде шырқау шегіне жетіп, лайықты шешімін күтіп тұрғанының айғағы. Елбасы жолдауындағы «Рухани жаңғыру» ұлттық код, ұлттық болмысының астарына үңілсек, дәл осы мәселені табатынымыз анық. Сұхбаттан сусындағанымыз рас, бірақ, біз жақтан ұсыныс мынадай: Ұлы мерекенің мерекесіне иісін шығаратын — сыртқы көрініс, яғни, ұлттық нақыштағы киім үлгісі. Әр ұлттың күнделікті тұрмысы мен климат жағдайына байланысты қолайлы етіп пішілген материалдық құндылықтары (киім үлгісі, ыдыс-аяқ т.б.) болары хақ. Дәл осындай құндылықтар біздің көшпенділер даласында болғанын, қазіргі таңда Арыстанбек Мұхамедиялы секілді ел ағалары насихаттап жүргенін ауыз толтырып айта аламыз. Қоғамның келбетін жастар бейнесінен көруге болады. Ұлттық киім үлгімізді тек мереке күндері емес, заман талабына сай етіп, икемдеп сән үлгісіне айналдырып, жастар арқылы ұлт болмысын аша түссек деген арман. «Наурыз ең әуелі балдырғандарға арналуы керек» деген негізгі мәселені толығымен құптай отырып, көкейдегі түйткіл ойды осы пікіріміз арқылы жалпақ жұртқа жарияласақ деп едік. Санамызда саябырланған «Қыдыр ата» бейнесін қайта жаңғыртар едік. Нәтижесінде өскелең ұрпақтың идеологиясына оң әсер тигізеді едік. Бас болып көтерген мәселеге сіз болып, біз болып, қолдан келгенше атсалыссақ нұр үстіне нұр болар еді!

Рустам БИКЕНЕВ,
Ежелгі Тараз ескерткіштерінің
директоры:

— Ұлыстың ұлы күні Наурыз — ежелгі заманнан қалыптасқан тарихы тереңде жатқан жыл бастау мейрамы. Бұл күні ренжіскен ағайын табысатын, жастар ойын-сауық құрып, барлық жаманшылық ұмытылатын, жақсыға қарай бет бұратын кез. Қазіргі таңда Наурыз мерекесі Тәуелсіз еліміздің зор ықыласпен тойланатын нағыз халықтық сипаттағы салтанатына айналғаны сөзсіз. Елордамыз — Астана қаласынан бастау алған жастардың флеш-мобы еліміздің басқа да өңірлерінің жастарына үлгі болады деген сенімдеміз!

Осыдан он алты жыл бұрын, 2002 жылдың 26 сәуірінде Қазақстан Жазушылар одағының XII құрылтайы қарсаңында «Қазақ үні» газетінде «Биліктің беті бері қараған сәтті бекер жіберіп алмайық» деп Қаламдасқа хат ретінде мақала жазған екенбіз. Енді міне, ертең Қазақстан Жазушылар одағының XV құрылтайы өткелі жатыр. Он алты жыл бұрынғы айтқандарымыздың көбісі әлі күн тәртібінде тұр екен. Сондықтан да, тағы да қайта бір електен өткізуге болады деп білеміз.

Ең алдымен айтарымыз, сол кезде жазғанымыз, вице-премьер кезінде-ақ «Отырар кітапханасын» қайта жаңғыртып, 100 қаламгердің кітабын шығарып берген руханиятқа қамқор, рухы биік қайраткер Иманғали Тасмағамбетовтің Үкімет басында отырғанын сәтімен пайдаланып

РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ КЕЗЕҢІ РУХТЫ ШЫҒАРМАЛАР КҮТЕДІ

Қазыбек ИСА

қалайық деген ой еді. Енді міне Елбасымыздың өзі «БОЛАШАҚҚА БАҒДАР: РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ» бағдарламасын жариялап, ол сәтімен іске асып жатқан кезде де қаламгерлер қарқынды көрсетіп қалуы тиіс. Біз ел көптен күткен Елбасының осы мақаласы жарияланған 2017 жылы 12 сәуірде: «РУХАНИ ТӘУЕЛСІЗДІК БАҒДАРЛАМАСЫ: Ұлттың сүйеге рұқсат берілген құжат» деп жазып едік... Былтырдан бері зиялы қауымда арқасын Алатауға тірегендей бір сенім пайда болған. Енді қанат біткендей қарқын ала бастауы тиіс. Ал Рухани жаңғыру майданының маңдай алдында қаламгерлер болуы керек. Бұл бағдарлама ең алдымен қаламгерлерге берілген зор мүмкіндік!

Ал енді осындай орайлы кезеңді орнымен пайдаланып қалуымыз қажет. Біз бұл жерде жеке бастың, тұрмыстың қамын емес, ұлттық мүдде тұрғысынан айтып отырмыз. Ал енді құдайдың өзі рахымы түсіп, осындай кезең тудырып отырғанда, бірігіп білек сыбанып, іргелі іске кірісу керек. **РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ КЕЗЕҢІ Р У Х Т Ы Ш Ы Ғ А Р М А Л А Р КҮТЕДІ!**

Сонымен, 12 наурызда өтер Қазақстан Жазушылар одағының XV құрылтайы қарсаңында жаңаратын басшылықтың назарына қаламгерлерді толғандырып жүрген қадау-қадау мәселелер жөнінде өз ойымызды ортаға салып отырмыз.

Ең алдымен, бірінші айтарымыз, Ұлттық мүддені қорғау – Ұлт жазушыларының басты міндеті

және қасиетті парызы болуы тиіс! Тәу етер Тәуелсіздігіміз – ел үшін ең басты, бағасы да, баламасы да жоқ бақытымыз! Ал Тәуелсіздіктің іргесін бекемдеп, берік етіп, сақтай білудің негізі – Ұлттық мүддеміздің ұпайының түгел болуы. Ұлттық мүдде дегеніміз, ең алдымен бабаларымыздан қалған байтақ Жеріміздің сақталуы мен Қазақ тілінің Мемлекеттік Тіліміз ретінде заңмен бекіп, төрге шығуы! Ұлттық мүдде таразыға түскенде Ұлт жазушылары күрестің алдыңғы шебінен табылуы тиіс! Кеше ғана Қазақстан Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың Рухани жаңғырудың заңды жалғасындай «Үкімет пен Парламент тек қазақ тілінде жұмыс істеуі тиіс» деген тапсырмасы да, елмен бірге ең алдымен қазақ қаламгерлерінің басты қолдауына ие болуы заңдылық екені белгілі жәйт.

1940 жылы бір күнде еліміз еріксіз еніп кеткен кириллица бұғауынан 77 жылдан соң босап шығып, Қазақша латын әліпбиін қабылдап жатырмыз. Бұл Рухани Тәуелсіздіктің бастауында қаламгерлеріміз де алдыңғы шептен табылуы керек.

Қазір қазақ қаламгерінің «Мен саясатпен айналыспаймын» деген сөзі қара басының қамын халық қамынан жоғары қоятын, жанаяр сөзі «Маған Жерің де, Тілің де, Әділдігіңнің де, тіпті Тәуелсіздігіңнің де қажеті жоқ» деген сөзбен бірдей екенін түсінетін уақыт жетті! Қай елдің тарихына қарасаң да, кеше ғана өзіміз 100 жылдығын атаған Алаш Орда тарихына қарасаңыз да, Ұлт мүддесі жолындағы күрестерде, ақиқаттың алмас қылышын ұстауда қаламгерлер қатты қайрат көрсеткен!

Ел әсіресе, қазақ халқы қаламгеріне қарап, бой түзейді. Ал біздің зиялы қауымымыз кеше Желтоқсан көтерілісі кезінде жалынды жастарымызды қараалаған үндеулерімен ел жүрегіне қара таңба салды. Бұндай билік айтты деп, алдына түсіп алып шауып, ақиқаттан аттап кету, әділдіктің туын жығып беру әлі күнге дейін жалғасып келеді...

Екінші – кітап мәселесі. Дәл бүгінде жақсы туынды жерде қалмайтынына сене бастадық. Енді оның таралуы мәселесі тиісті министрліктің басты назарында тұрғаны белгілі. Осы іс тезірек қолға алынса, қаламгер үшін маңызды шара болар еді. Өйткені, қалың оқырмансыз – қандай да қаламгер тұл екені белгілі.

Қазір мемлекеттік бағдарламамен шыққан кітаптар 2000 данамен ғана шығып келеді. Ол еліміздегі 11 мыңнан асатын кітапханаларға бір данадан да жетпейді. Егер әр кітапханаға бір данадан жететін етіп көбейтсек, кемінде 11 мың данамен шығар еді.

Ал кітап оқитын елдің кітапханадан гөрі алдымен кітап дүкендеріне бас сұғатыны белгілі. Қалада кітап дүкендері жоқтың қасы десек те болады. Сондықтан жергілікті жерлерде кітап дүкендерін көбейту керек. Заман талабына сай электронды кітапханаларды ауылға да жеткізу керек.

Дүкендерімізді жаулап алған шет елден келетін кітаптарға шектеу қою керек.

Үшінші, қазақ қаламгерлерінің шығармаларын шет тілдерінде шығарып, шет мемлекеттерде тарату мәселесі қазір дұрыс жолға қойылып келеді. Осы мәселені кеңінен қолға алу керек.

Кейінгі кезде көрнекті қаламгерлеріміз Әбдіжәміл Нүрпейісовтің, Дулат Исабековтің, Бердібек Соқпақбаев пен Әбіш Кекілбайдың, Смағұл Елубайдың шығармалары ағылшын тілінде басылып, Лондоннан кітап болып шыққаны мәлім. Бұл жолда былтыр 75 жасқа толған мерейтойын бізден бұрын алдымен ағылшындар бастап, Лондонда шығармашылығына арналған апталық өткізген Дулат Исабеков шығармаларына шет елдерден «құда түсушілер» көбейіп тұрғанын айта кету орынды болар деп ойлаймыз. Рухани жаңғыру аясында Мәдениет министрлігінің қазақ қаламгерлерінің үздік шығармаларын әлемнің әйгілі 6

тіліне аудару жұмысы да жақсы қолға алынууда.

Былтыр қазақтың 5 ақыны Моңғолияның Улан Батыр қаласында өткен Дүниежүзілік поэзия фестиваліне – Әлем ақындарының 37 конгресіне қатыстық. «Әлем ақындары - 2017» антологиясына жырларымыз ағылшын тілінде жарияланды. Осындай дүние жүзінің дүлдүлдері қатысатын дүбірлі бәйгелерден шет қалмауымыз керек. Ал біз 37-ші рет өтіп жатқан әлемдік ақындар конгресіне бірінші рет қатысып отырған қазақ ақындары екенбіз... Бұндай әлемдік шаралар көкжиегімізді кеңейтіп, өрісімізді арттыратыны анық. Бас кеңесі Парижде орналасқан Әлемдік өнер және мәдениет академиясының әлемнің үздік ақынына берілетін Алтын медалына ие болған көрнекті ақынымыз, Мемлекеттік сыйлықтың лауреаты Ұлықбек Есдәулеттен бастап, бәріміз осы аталмыш академияның академигі атанып, Әлемдік ақындар конгресінің сыйлықтарына ие болып, олжалы оралдық. Осы әлемдік конгресте қазақ ақыны Ұлықбек Есдәулет көтерген Әлемдік ақындар Конгресін Қазақстанда өткізу мәселесін мықтап қолға алып, қолдауымыз керек.

Төртінші, талайдан зарлап жүрген қаламақы мәселесі. Қазір мемлекеттік бағдарламамен шыққан кітаптың әр баспа табағына 150 мың теңгеден қаламақы төлеу ісі шешілді деп жатыр, енді оның тиянақты жолға қойылуы тиіс. Шығармашылық еңбектің құны автордың әлеуетін арттыратын көлемде болуы керек.

Бесінші, қазақ тілді басылымдар жағдайы. Күнде кітап шығарып ала беретін жағдай жоқ болған соң, қаламгерлер басылымдарға бас сұғатыны белгілі. Яғни, қазақтілді газеттердің таралымын арттыру мәселесі де күн тәртібінде. Ал қазір интернет ресурстары күшейіп, сайтар таралымы артқан сайын газет-журналдар таралымы тарылып келеді. Тіпті көбісі, жабылып та қалды.

Жоғарыда мемлекеттік бағдарламалар бойынша шығатын

кітаптар әр кітапханаға бір данадан да жетпейтінін айттық. Сол секілді қазақ тілді басылымдарды әр кітапханаға 1 данадан жазылуды міндеттеген күннің өзінде қазақ басылымдарының ең кемі 11 мың данадан асып жығылады. Ал бұл басылымдардың ешкімге алақан жаймай, күн көріп, тек мемлекеттің мүддесін қорғауына күшті ықпал етер еді. Ал баспасөз ең алдымен ұлт пен мемлекет мүддесі үшін идеологиялық құрал екені әлімсақтан аян. Мемлекет қол созса, тәуелсіз газеттер де Тәуелсіз еліміздің үні екені айқынырақ естілер еді...

Шетел басылымдарына шектеу қойылуы тиіс.

Алтыншы, тірлігіміздің берекесін арттырар Бірлігіміз берік болуы тиіс. Жоғарыда айтылған мәселелерді іске асыру үшін ең алдымен «ауыздағыдан айырар алалық емес, төбедегіні келтірер түгелдік» қажет. Алашапқын, арзан айтыс, көреалмаушылық пен аяқтан шалушылық дейтін ескі әдеттерден арылуға тиіспіз.

Қаламгер беделі өзінің адамгершілік ұстанымы мен азаматтық табандылығына, саяси саналылығына байланысты. Жырауы көп, Бұқары жоқ заманда дүрмекке қосылып, дүбір көбейту, белгілі бір оқиғаға немесе жеке тұлғаға жабылып хат ұйымдастырып, жаппай қол қоюшылық та біздің індет секілді жайылған. Елдік ұлттық тұрғыдан ұйымдасар сәт болса мейлі, ондайда оларды таппай қаламыз, топтық мүддемен тоқайласып жүргендер көп. Айтса десек, ақсақал газетіміз де, көксақал, «жас нахал» басылымдар да аттандап шыға келеді. Айтпаса сөздің атасы өліп бара жатқан маңызды мәселе болса бір сәрі, бәрінікі – бірін-бірі сүріндіру, айыз қандыру шаруасы.

Жетінші, рушылдық, жершілдік деген аурудан айығатын кез жетті. Қазір біреуді сүріндіру үшін бұрынғы «халық жауының» орнына «рушыл» деген айып тағылатын болды. Осылай айып тағып шыға келетін жанның өзі де сау болмайтыны белгілі. Қаламгерді шығармасына емес, шыққан руына қарап, атына емес, атасына қарап бағалау белең алып барады.

Сондықтан басылымдар «рушылдық» тақырыбын тоқтатуы керек немесе рухани жаңғыру кезеңінде кемінде бес-он жылға мораторий жариялауға тиіспіз. Себебі, бұл мәселе қанша айтылса, сонша қаулап барады. «Ит пен бала қорыған жерге өш» дегендей итжанды, бала көңілді қазақ бұл мәселеде енді «үндемей» құтылмаса, айтыла-айтыла жауыр болды. Осыдан оншақты жыл бұрын бір тілшімізді белгілі бір басылымның бас редакторына жұмсап едім, ол кісі амандаспай жатып руын сұрапты. «Иә, сен не дедің?» – деп бір жылдан бері істейтін оның елін білуге тура келді. Кейін ойлап қоямын, «қызметкерлеріміздің руын білгіміз келсе, әлгі ағамызға жұмсап алу керек екен ғой» деп.

Сонымен қорыта айтқанда, Рухани жаңғыру кезеңінде ұлттық идеологиямыздың түтінін түзу шығаратын сәт туып тұр. Ынтымақ пен ырысқа кенеліп, жұқпалы дерттерді сылып тастап, шынайы шығармашылықпен айналысатын кез келді, ағайын. Өйткені, қарапайым халық биліктің талабынан гөрі, қаламгердің қаламына көп қарайды...

Халықты жерге қаратпайық, қаламдас қауым!

Сонау бір жылы елдің түкпір-түкпірінен тоғысып келіп, ҚазМУ-дің Журналистика факультетіне түскен бір топ жігіт-желең алғашқы курсқа табан тіреп, ес жиып, жан-жақты бағдарлай бастаған тұсымызда:

– Бәленнің түген жерде тәтесі бар екен, түгеннің бәлен орында көкесі отырған көрінеді ғой, ә, – дегендей сыр тартысып, сан-сақты әңгіме шетін қылтитысар едік.

Әрине, мұндай сөз үшін ешкімді сөге де алмайсың, үлкен мақсат биігіне көз тіккен әрбір талапкер жастың: «Шіркін, менің де сондай бір арқасүйер демеушілерім, жебеушілерім болса ғой» деп қиялдауы аса қисынсыз емес шығар.

Ондай әңгіменің үстінде менің есіме кезінде Талдықорған, Семей облыстық газеттерін, кейінірек республикалық «Лениншіл жасты», Қазақ Телеграф Агенттігін басқарып, одан сол шақтардағы аса айбынды да азулы, абыройлы «Ара» журналының Бас редакторы болған Жүсекең... Шешемнің бір бұтақтан тарайтын ағасы... Белгілі журналист, танымал жазушы Жүсіп Алтайбаев оралып, үнсіз қалатынмын.

Бірақ бұл ағаммен оқу орнын бітіргенге дейінгі ара-қатынасым осы ұзақ үнсіздікпен ғана шектеліпті. Басымыздан небір оқиғалар өткен осынау бес жыл ішінде Жүсіп ақсақалға осында едім деп мен де төбе көрсетпедім, өз жолын қуып қалам ұстауға ниеттеніп жүргенімді бұл кездері тым шаруабасты болып елге келуді сиретіп кеткен ол да білмей келді.

Сонда осынша «жасырын-бак» ойнауға құштарлануымның сырын қазір өзім де түсіне бермейтін сияқтымын.

Мүмкін үркек жылқыдай саяқтау жүруге дағдыландырған кісікіік мінезден бе, әлде өзара ағайындықты орынсыз алдыға тартып үлкен кісінің мазасын алмайын дедім бе екен, бәлкім, ешкімнің көмегіңсіз-ақ өзім болсам деген өркеуде балаңдықтан шығар... Әйтеуір, осы аяулы ағадан, сол үйдегі Раушан тәтем айтатындай, «жынды кісіше» себепсізден-себепсіз сырттай беріппін ғой. Осыныма қатты өкінемін бүгін.

Блғи бір-бірімізді жер бетінде мәңгі-бақи жүре беретіндей көріп, тірлікте қадірлесуге қасиетіміз жетіңкіремей, айрылысып қалысқан соң барып қана ес кіргендей бармақ шайнап, сан соғып жататын ежелгі әдетіміздің кесірінен-ау. Әйтпесе етене жуысас, Жүрсекендердей дегдар азаматтардың мол парасат пен ұшан-теңіз білім иелерінен, көпті көрген талғампаз қаламгерлерден алатын ұлағат та ұлан-асыр болмас па еді.

Дегенмен, көз алдында туып-өсіп жанынан бірде алыс, бірде жақын жүрген жазушының өмір үзіктерінен қадау-қадау жайларды біршама біледі екем.

Енді, міне, Жүсекең о дүниеге кеткеннен кейін де қаншама жылдар өткен соң барып ағамыздың қаламгерлік тәлімінен бөлек қалың қауымға кейбір беймәлімдеу қалтарыс қырларын әңгімелейтін сәт келген сияқты.

Туғанына сексен жыл толғанда ниеттес болған қаламдас жолдастары Жүсіп Алтайбаевтың болмыс-бітімін айшықтай түсетін тағылымы терең естеліктерін жазған.

Алайда олар айтатындай, жазушының кіндік қаны тамған жер – Көгалсақал емес, Көкаласақал аталуға керек еді. Жүсекең топырағы құйқалы бұл мекеннің қақ өзегін тіліп ағатын Жанысқа талай шомылды ғой, біз де қара қайыстай болып, осы

М Е Н І Қ Д Е КӨКЕМ

немесе жазушы Жүсіп Алтайбаев жайлы үзік сыр

өзеннің балығына айналып кете жаздап жүріп өстік.

Жаныстың арғы етегімен жазушы ұдайы мақтан тұтып, ерліктерін аузынан тастамай отыратын өзінің бертіңгі батыр бабасы Дулаттың Қарашілік қыстағы басталады. Жапсарлас төбеде Арқаға әйгілі Нұрлан жомарттың анасы – Зылиха шешеміздің зираты тұр. Жұрт ғасырдан астам уақыт бұзылмай сақталып, құрылысы кішірек екі отау үйді қасына қанаттастыра қондырған алты қанат ақ орданы елестетін бұл күмбезді қастерлеп «Бәйбіше бейігі» деп атайды. Жүсекең елге келгенде өзеннің екі жағасын қуалай өскен қалың шіліктің көлеңкесіне жайғасып, көз жанарын сол зират тұрған төбеге қарай тігінкіреп қойып, көнекөз қариялармен елдің ескі тарихынан сыр суыртпақтап, әңгімедүкен құрағанды ұнататын. Ол туған өлкеге келген әр сапарында болашақ шығармаларының кейіпкерлерімен жолығатын, бал жинаған арадай боямасыз өмір көріністерін көкейіне көшіретін, бір-біріне ұқсамайтын характерлер қалыңысын, тіл тартысын қызықтап, нағыз қайнаған ауыл тірлігінің ортасына тап болғанына қуанып, кейде қарқарқ күліп рақаттанып, кейде тұнжырап, мұнайып отыратын. Үлкендердің бұл абың-гүбің сөзіне тиіп-қашып құлақ түрісіп, суы мұздай өзенге қайта-қайта сүңгіп шығып, дірең қағысып, о кездері әлде екінші, әлде үшінші класта оқитын бір топ сідан бұт – біз жүреміз...

Қазір Жүсіп Алтайбаев шығармаларындағы кейіпкерлердің дені кезінде «Оныншы ауыл» атанған сол Ақшатау өңірінің адамдары десем қателеспеймін. Жазушы елде біраз аунап-қунап қызмет орнына аттанған соң көп ұзамай

біздің ағайындар оның біртіндеп мерзімдік газет-журналдарда шыға бастайтын әңгімелерінен аттары өзгерген өз кейіптерін, немесе өзге туған-туыстарының кескіндерін байқар еді. Оны, әрине, әркім әрқалай қабылдап жататын. Біреулер күлетін, біреулер ренжитін.

Менің де ағайындарым бір күні жазушының кезекті «Нақнақ» кітабына енген әлдебір әңгімеден үлкен әкеміз Сағатты «таниды». Онда Мәстек деген ұстаның дүмше молдалықпен ел үстінен күн көргісі келетіні айтылады. Жұртты алдап жүрген сол шала діндар Өтелбай деген нағашысының басына мінәжат қылмақ болып барып, шатып-бұтып жатқан «құраның» бастай бергенде «ясиннен» сүрініп, Құдай ұрады. Осы тұста бейіт ішінен біреу: «Өй, нағылет, мұның не?!» деп дүрсе қоя беріпті. Сонда қулығын ашылып, әруақ соққан екен деп зәресі зәр түбіне кеткен Мәкен сылқ етіп, қылжия құлайды. Сөйтсе, зират ішінен арамза алаяқты тәубасына келтірейік деп дауыс берген ауыл жігіттері Кәрттай мен Тәкен екен... дейді.

Сағат әкеміздің темірден түйін түйген ұста... Нағашысының Өтелбай емес, Өтебай... Аттары өзгертілмей алынған Кәрттай мен Тәкеннің Жүсекеңнің өз бауырлары екенін білетінбіз... Соғыстан келе салып бригадирлік жұмыс атқарған Сағаттың да егістікті аралап жүріп бейіт басына дұға жасай кетуге ниеттенгені... рас көрінеді. Бірақ бір кісідей сауаты бар оның ешқашан діндар болмағаны, еңбекқорлығымен, қайырымдылығымен жерлестерінің құрметіне бөленгені елге аян-тын. Ал зиратта жолыққан еріккен анау екі жігіт емес, майданнан қашып бой тасалап

жүрген атакты дезертир Дауылбай бастаған топ екен. Сондықтан ол жазушы әңгімесіне арқау болғандай сатиралық көріністен гөрі салмақты драмалық оқиғаға келетін-ді.

Сол тұста Сағат шалдың балалары әлгі әңгімені оқыған соң: «Жүсекеңнің мұнысы қалай? Жазғаны шындыққа мүлдем жанаспайды ғой. Мазак қылғаны ма екен?!» деп көдімгіше ренжімей ме. Ол кезде әдебиеттегі типтік образ дегенді қайдан біліппіз. Оның үстіне ру жағынан біздің әкемізге де нағашы болып келетін Жүсіп Сағат бастан өткерген сонау бір оқиғаны ұтқыр деталь ретінде жиынтық кейіпкерінің кескініне пайдаланып жіберіп, жиенін бір «қатырайын» деген секілді. Соңында Жүсекең ауылға бір келгенінде нағашылыжиенді ағайындардың:

– Ой, ит-ой, шығармай-тының жоқ-ау! – деп шаттан күлісіп, шұрқырай табысып жатқан сәтін де ұмытпаппын.

Жүсекеңнің жұрт біле бермейтін бір өнері – домбырашылығы. Шертпе күйдің айту-

лы шеберлері – Әбди, Әбікен, Мақаш, Қыздарбек, Сембек сынды өнерпаздар өмір сүрген ортада өскен оның бала жүрегін күй сазы да ерте баурайды. Көкірегі сергек, құймақұлақ Жүсекең осы күйшілердің жұрт жадынан ұмыт бола жаздаған кей дүниелерін кейінгі ұрпаққа жеткізді. Елге келгенде домбыраны қолға алса: «Мынау Қызкеңнің Қарқаралыда шығарған күйі екен... Бұл – Әбікеннің Сәкенге арнап тартқаны!» деп, әр күйдің тарихына тоқталып алатын Аса ыждаһаттана орындайтын Әбдидің «Қосбасары» еді. Сай-сүйегінді сырқырататын бұл мұңды, шерлі шығарманы өзі «Әбдидің зар Қосбасары» дейтін.

Кішіпейіл Жүсекең өзінен көп кіші менің әкем Мағаздың да күйшілігі мен домбырашылығына тәнті болып, бас иіп өтті. Әр кез қаумалаған жұрт күйге қолқа салғанда:

– Мен музыкалық мәдениеті жоқ адаммын ғой. Бізге Мұқаштың балаларындай болу қайда? Дегенмен, қикалақтатып көрейін, – деп қоятын.

Шебер орындаушы Жүсекең

Қаламгер зайыбы Раушан Есмәмбетқызымен

болашақ жазушыны мұнымен қатарлас ұлы Қажықенге серік етіп, Қарқаралыға жіберіп оқытып, келешегіне жол ашады.

Осы екі бала әлгі қанды зобалаңнан аман қалып, кейінірек оқуды Алматыда жалғастырып, есейіп, елге оралғанда сол қайғылы шақтар есіне түсті ме екен, Күнімай деген шешеміз көз жасына ерік бере алмай, дауыс салып жылапты.

Күнекенді бала күнімізде біз де талай көріп, қолына су құйдық, жарықтық кемпір кезіне дейін кербездігін сақтаған, жүзі нұрлы, аса таза, сәнді киінетін, ешкімді бетіне қаратпай сартылдап сөйлеп отыратын тілді адам еді. Жүсекең «Күнімай» күйінің шығуына осы кісінің жоқтауы ой салды дейтін де қоятын. Кейін ойласам, қанша іштен тынғанмен, әлгіндей хайуандық пен қатыгездіктің мұң-зары кеудесіне сыймай жүреді екен ғой.

Бірақ оны жазып әшкерелеу мүмкін болмағаны түсінікті. Кеңестік үгіт-уағыздың дәуірлеп тұрған кезі емес пе, бертінге дейін тарихтың кез-келген ак-

батыр жайындағы шығармасына байланысты жүйкесін бірталай тоздырып білем.

Солай бола тұра сынға да қына қоймайтын. Италиян жазушысы Рафаэлло Джаваньолидің «Спартак» романын тәржімалағанда «Жүсіп Алтайбаев көлемді дүниені тым тез арада, алты-ақ айдың ішінде аударды» деп сыналғаны есімде. Сонда:

— Ә... айта береді ғой бұлар. «Мықты» болса өздері оны алты жыл жүріп аударсын!» — деп күлген еді.

Бір қызығы, қоғам алдындағы азаматтық принципіне мейлінше адал қаламгер өзінің шығармашылық өміріне қысым жасап, көлеңкесін түсірген коммунистік партиясына кір жуытпайтын. Ағылшын, испан, итальян, француз тілдерін еркін менгерген білімді қыздары:

— Әке, Компартияның келеңсіздіктерін көріп жүрміз ғой, соны немене дәрiптeй берсiз? Тарату керек қой оны! — деп «диссиденттік» көзқарастарын айтқанда:

— Қой, олай демедер! Ұйымның арасына кіріп кеткен же-

аса бауырмал, балажан ағамыз өз ұрпақтарын да лайықты тәрбиелеп өсірді. Үлкені — Сәуле Мәскеудің инженерлік-сәулет институтын тәмәмдап, оның аспирантурасын да аяқтаған. Көп жыл Қазақтың политехникалық, Алматы сәулет-құрылыс институттарында қызмет етті. Бір кездегі КСРО Сәулетшілер одағының мүшесі. Астанадағы көптеген сәнді ғимараттарға қолтаңбасын қалдырған дарынды сәулетші. Ал Саида, Дана, Шолпан деген қыздары шет тілдерінің мамандары, ғылым кандидаттары. Кішісі Карина да Мәскеуден оқып қайтты. Ағылшын, испан, итальян тілдерінің маманы.

Бұлардың ішінде Дана мен Шолпан студент кездерінде киноға да түсті. Көпке белгілі «Тақиялы періште» мен «Ән қанатында» кинофильдерінде қалыңдық болып басты рөлдерді ойнайтын осы Шолпан Алтайбаева екендігін біреу білсе, біреу біле бермес. Дана да сол «Тақиялы періште» картинасында Тайлақтың анасының жас шағын кескіндеген. Кейін «Әзілге де, шындыққа да сая-

■ АБЗАЛ

Тектілік

Байырғы журналист, мінезі катал, кесіп сөйлейтін, белгілі аудармашы Жүсіп Алтайбаевтың көптеген жоғары лауазымды қызметтер атқарып, ҚазТАГ-та директор болғанын еститінбіз. «Ара» журналына ұзақ жыл басшылық еткенде, аз-мұз таныс-біліс те болды. Онда да көзбе-көз емес, «Араның» жабық конкурсында жүлде алған қысқа сықақ әңгімелер мен жиі жарияланатын фельетондарым арқылы. Бірде Шығыс Қазақстан облысында болғанда «қармаққа» ілінген фельетонды «Араға» лайық болғаны үшін, Жүсекеңнің өз қолына апарып бергенім бар. Ештеңе демей, алған да қалған. Ұзамай басылды. Кейін қорытындысы шықты: білдей мекеменің (Облсельхозтехника) білдей бастығы орнынан алынып, біреулеріне сөгіс берілді деп. Жүсекеңді жақын білуімнің алды-арты осы.

Кейінгі бір жылдарда оның газет-журналдар жыпырлап жайғасқан тоғыз қабатты (Горький, 50) үйге жиірек келетінін аңғарып жүрдік. Бетпе-бет жолықса ғана сәлемдесеміз. Қашанда қабағы кату, түсі суық, сұсты, сондықтан қол береміз де, өте шығамыз. Біздің журналға да келеді, бірақ сирек. Бірде сатира мен юморға тиесілі бетте сықақ әңгімесі жарияланды. Ол менің қолыммен әзірленген жоқ, жауапты хатшы ретінде баспаханаға жіберерде бір-ақ көріп, «Араның» карикатурисі Н.Казанцевке сурет салдырғанмын.

Журналда шыққан материалдардың қайсысына қанша сом қойылу керектігі арнайы кестеде белгіленген. Кейбіріне сәл төмен не сәл көтеріп қоюға болады, бірақ көп асыруға болмайды. Кесте бойынша, Жүсіп Алтайбаевтың сықақ әңгімесіне артық та, кем де емес, 30 сом қойылды. Қаламақы жазылған тізімді қол қойдыру үшін редакторға апардым. Әншейінде қаламақыға өзгеріс жасамақ тұрмақ, жөндеп те қарамайтын Мұса Дінішев кенет қаламын қолына алып: «Алтайбаевқа 85 сом қояйық, зейнеткер ғой», — десін де, Жүсекеңнің тұсындағы қаламақы сомасын өз қолымен өзгертсін.

***

...Бесінші курсты бастап, «бес минутсыз журналиспіз» деп жүргенде Жүсекеңмен қазіргі «Дәуір» баспасының дәлізінде кездейсоқ, ұшырасып қалғанбыз. Қолындағы тор қалтада әлдебір көлемдірек шығарманың қолжазбасы бар, асығыңқырап, әбіржңкіреп шығып барады екен. Сәлем бергенімде:

— Оу, қайдан жүрсің?! — деді сасыңқырап, танданыңқырап қалып.

Мен оқуды аяқталғалы жатқанымды, өзіне диплом қолға тиген соң бір-ақ барып, «сенсация» жасамақ болғанымды айтып, күлдім. Өңі қабаржып:

— Өй, өйткен сенсацияң бар болсын. Ағатай-ау, осындай да кісілік бола ма екен?! — деп бірталай ренжіді.

Содан соң:

— Жүр, үйге барып әңгімелесейік! — деді зекіңкіреп...

Осы кездесуден бес-алты ай өткенде ел жақта жүріп, ағатаймыздың қайтыс болғанын естідім.

Мұнысына іштей риза болдым, құптадым. Мүсекеңнің «Алтайбаев зейнеткер ғой» дегені «жауапкершілікті өз мойныма аламын» дегені екенін түсіндім. Кейде ондай болады. Қорқақтай беру ретсіз. Қаламақы тізімі бухгалтерияға берілді.

Ол шақта барлық редакцияда қаламақы айына екі рет беріледі. Тек белгіленген күндерде. Бір күні ойламаған жерден менің бөлмеме Жүсіп Алтайбаев кіріп келді. Мұнда келеді деп үш ұйықтаса түске кірмейтін адамға сәлем беріп жалпылдап жатырмын. Жүсекең отырды. Онан соң:

— Қаламақымды алдым, — деді бірден. — Көтеріп қойыпсың. Соған рахмет айтуға келдім. Алда бұлай етпендер. Заң бұзуға болмайды. Құдайға шүкір, жерге қарап отырған жоқпыз, жетеді.

Қапелімде абдырап қалған мен:

— Жүсеке, рахметіңізді Мүсекеңе айтыңыз, сол кісінің... — деп күмілжідім. — Біз әншейін... Тек...

— Білемін, — деді сәл сұстанып. — Біз де редактор болғанбыз, білемін. Мұсаға өзің айт. Қазір оған да кіремін. Бірақ ештеңе демеймін. Сен жауапты хатшысың, қаламақы — сенің жұмысың. Мұса ескі досым ғой, соны ескерген шығар. Бірден десем, ілінісіп қалуымыз мүмкін. Мен мінезі шарт адаммын. Сенің жөнің басқа. Өзің айта бер және бұдан бейлай мен емес, қанша жерден зейнеткер болса да, басқаларға да олай етпе. Тиісті мөлшер бар, соған қанағат. Ренжіп қалған жоқсың ба? Ренжіме. Білеміз, артық ақша кімге керек емес?! Қош!..

Орнынан тұрды да, шығып жүре берді. Сол жылы Мүсекең кірді ме, жоқ па, білмеймін. Мүсекең кейін осы жайлы айтқаныма: «Ол сондай адам, айтқаны дұрыс», — деп күлді.

Қайран, ағалар! Ала жіптен аттамаған, достығын бұламаған тектілер. Екеуі де қазымыр емес, қазына еді-ау.

(Зәкір Асабаевтың «Үлгі-өнегесі мол Мүсекең» мақаласынан).

БАР ЕДІ...

Ортада жазушының қызы Шолпан «Ән қанаты» фильмінде.

тандақ тұсын хатқа түсіріп жариялау тұрмақ, біреулерге естіртіп айтудың өзі қауіпті еді ғой. Алайда, Жүсекең тауыпты — көкейдегі күйінішін күй тіліне көшіріп, перзенттік борышын өтеген.

Осындай солақай күшке көнуге мәжбүр болған ол сонша жуастардың да тобынан емес еді. Әлдебір ірі шен-шекпенді қызметінен ығыстырып, астанадан алыстау үшін, Ақтөбенің газетін басқаруға ұсыныс айтқанда бастартып, онда Ақмола басылымына қалай қарайсыз дегенде: «Қызық екенсіз, төбеге бармағанда, молада нем бар?!» деп қырсығатын ер емес пе, қысынсыздық шектен шыққанда ширығып, ызаланып кететін жазушы идеология қыспағына қарамай Ақжолтай Ағыбай жөнінде, сондай-ақ жоғарыдағы нақақтан «халық жаулары» атанған Диа мен Бағайлардың атасы Керней Жарылғап батыр туралы тұңғыш болып қалам тартты. Бірақ бұлары кедергіге көп ұшырады. Әсіресе Ағыбай

келеген жаман адамдар үшін бүкіл партияға топырақ шашуға болмайды. Ол өз қатарындағы жағымсыз құбылыстармен аяусыз күрес жүргізіп отыруы тиіс, — дер-ді.

Осы орайда Жүсекеңнің жас ұрпақтың тәрбиесі жайына да бей-жай қарамағаны еске түседі. Ол отбасымен елге демалысқа келген сайын бізге арнап шамадан-шамадан кітап әкелетін. Олардың ішінен балалар әдебиетінің көрнекті өкілдері Бердібек Соқпақбаевтың, Сейітжан Омаровтың, Мұзафар Әлімбаевтың, орыс жазушылары Корней Чуковскийдің, Ангия Бартоның, Самуил Маршактың, Сергей Михалковтың шығармалары шығатын.

Бүгінде ел жақта Жүсекеңнің тікелей шапағат-шуағын көріп, жоғары білім алып, үлкен мамандық иелері болып шыққан іні-қарындастары көп қой деп ойлаймын.

Жастай жетім қалып, тағдыр тауқыметін көп көрген

ды» кинофильміне түсті. Бірақ Жүсекең қыздарының кино өнерінде бақ сынап беруін аса құптай қоймаса керек.

Осындай творчестволық әулеттің жемісті еңбек етуі, әрине, үйдегі береке-бірліктің ұйтқысы Анаға да тікелей байланысты. Дуалы ауыздардың бірі Виктор Астафьев айтатындай, талант дегеннің өзінің ең алдымен мінез екендігін ескерсек, үнемі іштей ширығып, маза таппай, терең толғаныс үстінде жүретін өнер адамына жар болып, оның шығармашылық өмірінің ыстық-суығына төзу де оңай емес шығар. Отан соғысының алдында қосылып, елу жылдан астам уақыт ағамыздың қайықуанышын бөліскен Раушан тәтеміз өле-өлгенше көргендігі мен көшелігінен жазған жоқ. «Сырлы аяқтың сыры кетсе де, сыны кетпейді» дегендей, үлкенге ізетті келін, кішіне қамқор женге бола білген осынау жарқын жүзді жұбайын Жүсекең де өле-өлгенше аялап, қастерлеп өтті.

ПРИЕЖАЛИ!

МИД РК ОБЪЯВИЛ ТРЕНД НА БОРЬБУ ЗА ПРАВА ЛГБТ!

На заседании КСО ДПЧИ (Консультативно-совещательный орган при МИД РК «Диалоговая площадка по человеческому измерению») министр иностранных дел РК Кайрат Абдрахманов отметил в качестве основных трендов борьбу за права женщин, права детей, а также тренд на борьбу за права ЛГБТ (!).

И это в стране, где институт семьи в последние десятилетия переживает небывалый кризис, не выдерживая испытания «рынком», «капитализмом», всеобщим падением нравов, а демографическая ситуация вызывает большие опасения!

Кайрат Абдрахманов
Фото: osce.org

НЕ ТОТ ТРЕНД, ЗА КОТОРЫМ НУЖНО УСПЕВАТЬ

Несколько лет тому назад в Казахстане распалась каждая третья семья, и с 2014 г. по количеству разводов республика входит в первую десятку в мире (!). В 2017 г. — новое «достижение»: на 1 августа было зарегистрировано 75 701 акт о заключении брака и 31 469 актов о расторжении брака. Т.е. мы идем к мировому рекорду, когда будет распадаться каждая вторая семья!

Если в 1991 г. население Казахстана составляло 16 793 000 человек, то на 1 декабря 2017 г. — 18 137 000, т.е. прирост за 26 лет — незначительный, всего 1,5 млн. И проблема института семьи и демографии является серьезной, на которую часто указывает президент Нурсултан Назарбаев.

8 февраля 2018 г. состоялось очередное секторальное заседание КСО ДПЧИ в Астане. В работе заседания приняли участие представители власти и неправительственных организаций, впервые за время работы КСО в заседании приняли участие депутаты Мажилиса парламента: Артур Платонов, Меруерт Казбекова, Светлана Бычкова и др.

В завершение заседания выступил министр Кайрат Абдрахманов. Он отметил как самые актуальные для ООН вопросы: вопрос нераспространения и разоружения, а также борьбу с терроризмом. В качестве основных трендов, важных и для Казахстана, министр отметил борьбу за права женщин, приоритетную для ООН, права детей, а также отметил тренд на борьбу за права ЛГБТ (ЛГБТ — лесбиянки, геи, бисексуалы, трансгендеры).

— Тренды есть, и нам нужно успевать за ними, — подчеркнул министр, дополнив речь сообщением о подписании соглашения о расширенном партнерстве с США и ЕС и отметив, что это повод чувствовать большую ответственность за выполнение

его положений (<http://mindet.kz/ru/2018/03/04/fevralskie-slushaniya-reportazh-s-zasedaniya-ksodpchi/>).

Кажется, впервые в Казахстане официальное лицо такого ранга отметил тенденцию на борьбу за права ЛГБТ. До сих пор наша страна обходилась без нее, да и в этом не было и нет необходимости.

Есть же развитые страны, где не объявляют такого рода трендов, нет регистрации однополых браков и т.д. Например, в Корее, как и в Японии, гомосексуальность загнана в рамки бисексуальности, ибо на человеке лежит обязанность продолжения рода и укрепления института семьи. Следует помнить о сильном влиянии конфуцианства, подчеркивающего важную роль семьи. Разум дан человеку для управления своими сексуальными побуждениями. И такое положение с ЛГБТ никак не влияет на отношения Кореи или Японии с США и ЕС.

А наш министр спешит заверить: «Тренды есть, и нам нужно успевать за ними». По какой причине?! К тому же надо быть в курсе о так называемой «Гомосексуальной повестке дня» (США) с всевозможными «Gay revolutionary», «Gay Manifesto», призванной разрушить институт семьи.

Однако даже в США пересматривают «Повестку»: в 2017 г. президент Трамп подписал указ, запрещающий трансгендерам служить в вооруженных силах. Хотя судами США оспаривается этот указ, это очень важный сигнал для всего мирового ЛГБТ-сообщества.

БОРЬБА ЗА ПРАВА ЛГБТ — ЭТО РАЗРУШЕНИЕ ИНСТИТУТА СЕМЬИ

Надо понимать, что борьба за права ЛГБТ в конечном итоге преследует принятие закона об официальном признании однополых браков. Поэтому в этом вопросе необходимо исходить из национальных интересов страны, интересов народа и семьи. Пропаганда гомосексуализма — это пропаганда бесплодия, которая усугубит недостаток рождаемости, что чревато для малонаселенного Казахстана. Это также и моральное самоуничтожение, ибо человек, отрицающий природу своего рождения, своих родителей — представителей традиционной семьи, не знающий ни своего происхождения, ни своих целей, может нести лишь разрушительные идеи и действия обществу и государству.

Защищать права ЛГБТ у нас нет необходимости, им и так дана большая свобода, несмотря на обилие критики, на законодательном уровне ущемления прав сексуальных меньшинств не наблюдается. Никто в Казахстане не нарушает права — политические, экономические, права на образование, медицину и т.д. — представителей ЛГБТ. Никто не предлагает дискриминировать их и лишать их прав и человеческого достоинства.

Представители ЛГБТ сами нередко выступают на равном месте, ведь никто их не преследует, если преследуют — должны заявить в полицию, судиться — нет закона для их преследования, как было в СССР. Но когда ЛГБТ выступают за официальную регистрацию однополых браков, то это противозаконно, и об этом надо писать.

Само слово «семья» (семь я) говорит о наличии поколений: бабушка-бабушка, папа-мама и трое детей. Но в однополых браках дети не рождаются! Это никакая «семь я», поэтому нет официальной регистрации.

Семья — базовая ячейка государства. Ее характеризуют следующие признаки: союз между мужчиной и женщиной, вступление в брачные отношения, стремление к рождению, социализации и воспитанию детей. В словарях, законах дается аналогичное определение семьи.

И в Конституции РК есть 27 статья о семье: «1. Брак и семья, материнство, отцовство и детство находятся под защитой государства. 2. Забота о детях и их воспитание являются естественным правом и обязанностью родителей. 3. Совершеннолетние трудоспособные дети обязаны заботиться о нетрудоспособных

родителях». В данной статье говорится об устоях традиционной семьи, статьей обеспечивается конституционно-правовая защита брака и конституционные права и обязанности родителей и детей, где нет ни слова, ни намека об однополых браках. И в то же время сторонники однополых отношений в нашей стране не подвергаются дискриминации и имеют одинаковые права с остальными гражданами — это гарантировано Конституцией.

Раз по Конституции и Закону «О браке и семье» люди одного пола не могут вступать в брак, то не допускается и усыновление или удочерение детей гомосексуалистами и лесбиянками.

Конечной целью «гомосексуальной мафии» является разрушение института семьи: геи и лесбиянки не только не рожают детей, у них отсутствует инстинкт сохранения рода, потребность в детях и ответственность за них. Что и наблюдается ныне в Европе, где прирост населения идет лишь за счет иммигрантов. В психологическом и бытовом плане гомосексуалистов преследует тотальное одиночество, особенно в пожилом возрасте — нет прямых родственников. Недаром среди них высок уровень суицида и психологических расстройств.

РОЖДЕНИЕ ДЕТЕЙ — ВОТ ГЛАВНАЯ СТРАТЕГИЧЕСКАЯ ЦЕЛЬ

Вопросы укрепления семьи, здоровья нации, образования подрастающего поколения ежегодно поднимаются в Посланиях президента РК. Принят ряд программ, направленный на заботу о семье, рост рождаемости, поддержку материнства и детства. В эпоху глобальной девальвации

традиционного института семьи и семейных ценностей на первый план выходят вопросы защиты и укрепления института брака и семьи. Это крайне актуально для малочисленного Казахстана.

В свое время была принята Стратегия гендерного равенства в Казахстане на 2006-2016 гг. По инициативе президента с 2013 г. в нашей стране учрежден День семьи, который отмечается каждое второе воскресенье сентября. Проводится Национальный конкурс «Мерейлі отбасы», направленный на возрождение нравственных ценностей и культивирование позитивного образа семьи и брака, повышение статуса семьи.

Как отметил глава государства в своем недавнем поздравлении женщин с 8 марта, в Казахстане насчитывается около четверти миллиона обладательниц почетных знаков «Алтын алка» и «Кумис алка». Без процветающего института материнства не может быть конкурентоспособного государства. Рождение новых граждан, приумножение нации — это главная стратегическая цель государства.

И объявленный министром иностранных дел тренд на борьбу за права ЛГБТ в целом противоречит политике государства.

Отношения геев противоречат и человеческой физиологии. С медицинской точки зрения анус не предназначен для секса, поэтому не имеет защитных механизмов против множества болезней. Вследствие этого анальный секс провоцирует не только болезни, передающиеся половым путем (БППП), но и заболевания желудочно-кишечного тракта от геморроя до язвы желудка и рака прямой кишки.

Однако основная угроза — БППП. По исследованиям американского Центра по контролю и предотвращению заболеваний распространение СПИДа в США среди мужчин, имеющих половые контакты с мужчинами, в 50 раз (!) выше, чем среди остального населения. Гомосексуалисты, как и проститутки, в первых рядах распространителей БППП. Гомосексуалисты и ВИЧ, СПИД тесно связаны между собой: они теряют смысл жизни, отрицают продолжение своего рода и жизни, их оставляет жизненная сила что порождает иммунодефицит.

Как отметил один представитель ЛГБТ: «Коммерческий секс есть везде, даже в самых пуританских странах и регионах, однополый секс или секс с трансгендерными людьми не исключение. Алматы, будучи одним из крупных городов с развитой инфраструктурой развлечений, создает спрос на подобные услуги, что неизбежно приводит к росту предложения».

Исходя даже из медицинских соображений, нужно препятствовать лоббированию интересов ЛГБТ, пропаганде гомосексуализма. Возможно, необходима и уголовная ответственность за занятия проституцией, ибо она вовлекает в свои ряды несовершеннолетних — 40% «познавших любовь» школьниц в нашей стране оказывают услуги за плату. Полицейские, проводящие рейды по злачным местам, нередко говорят: наше законодательство слишком лояльно по отношению к проституткам, поэтому бороться с проституцией очень сложно.

Толей АЙМАГАНБЕТОВА:

Людям намного легче радоваться или даже страдать на родном языке

Почему за годы независимости казахстанцы так и не заговорили на казахском языке? В чем причина крайне низкой эффективности миллиардных вливаний в сферу развития государственного языка? И есть ли ключ к решению этих проблем? Пока в высоких кабинетах пытаются найти ответы на эти вопросы, преподаватель из Астаны Толей АЙМАГАНБЕТОВА продолжает посвящать в тонкости языка Абая всех желающих, среди которых и чиновники высшего эшелона, и депутаты, и даже потомки известных деятелей казахской литературы и искусства.

словарь по 35 темам. Он заточен под мою методику МТКК — модульно-тематический комплекс коммуникации. Лексика, вошедшая в словарь, раскрывает только ту тему, которой она посвящена. Слова распределены по частям речи, отдельно выделены тематические термины.

В русском языке глагол, как мы знаем, подвижен — может находиться в начале, в середине или в конце предложения, в немецком — только на втором месте, а в казахском он всегда стоит на последнем месте. Кроме того, в существующих 6 тысячах языков мира предложения выстраиваются по 6 типологиям.

В казахском языке предложение выстраивается по типу «субъект — объект — предикат».

Получив эту и другую базовую информацию, инструкцию по пользованию словарем, по выведенной мной формуле можно выйти на правильно выстроенную конструкцию предложения. Отмечу, что работа по словарю охватывает все циклы речевой деятельности — аудирование, письмо, чтение, говорение.

— Вы обращались в профильные госорганы со своими идеями?

— Да, обращалась, но пока на мое предложение не откликаются. Я надеюсь, что, в конце концов, чиновники — и как ответственные за развитие госязыка лица, и как патриоты — обратят, наконец, внимание на инновационность моей методики. Обучаю по этой методологии не один год. И убедилась, что она дает результаты.

Я оптимистка и верю, что мой двадцатилетний труд внесет ощутимый вклад в реализации поручения Президента по развитию госязыка.

А пока меня питают любовь к родному казахскому языку, благодарности учеников, среди которых — молодые родители, которые хотят понимать ребенка, отданного на обучение в казахскую школу; представители старшего поколения — потомки репрессированных казахов, которые после долгих лет забвения вернулись к истокам. Кто-то приходит в преддверии важных событий, чтобы не ударить в грязь лицом перед сватами и другими гостями многочисленных тоев, кто-то приходит чисто из патриотических чувств. Самое главное, язык казахов востребован, и меня это радует.

Назгуль АБЖЕКЕНОВА
caravan.kz

ЧУДИЩЕ И МИЛЛИАРДЫ

— Толей Коккозовна, начну с главного вопроса: почему мы до сих пор не заговорили на государственном языке?

— Во время кампанейщины по внедрению госязыка было наломано немало дров. Среди прочего мы сумели напугать население казахским языком как неким громоздким неуклюжим чудищем, неумолимо надвигающимся откуда-то сверху. Видимо, поэтому те, кто не хотел изучать госязык, те, кто действительно испугался, стали на разные голоса стелать и твердить, что это язык аграриев, не способный функционировать на уровне делопроизводства, нет методики и так далее.

На мой взгляд, надо поменять подход в решении этого вопроса. Перво-наперво нужно закрыть неэффективные бесплатные курсы. Человек, заинтересованный в карьерном росте, подвижный и другими порывами, должен изучать язык за свой счет, то есть инвестировать в себя. Вот тогда-то у него появится стимул, ему будет жаль своих денег и потраченного времени.

Во-вторых, ни одна методика не учитывает того фактора, что внедрять язык нужно через рабочий язык, каковым для большинства казахстанцев является русский. Ведь в течение 75 лет советской власти все 15 союзных республик общались на нем, да и после, получив независимость, мы еще говорим на русском. Итого на протяжении 100 лет мы общаемся на русском, он проник в наше сознание, вошел в кровь и плоть. На сегодняшний день наш родной казахский стал отчужденным.

Учитывая все эти факторы, необходимо срочно поменять стратегию работы по внедрению госязыка. На дворе век высоких технологий, широко вошел в жизнь людей компьютер, стало возможным дистанционное обучение. Необходимо по максимуму использовать все эти новые ресурсы.

В стране поодиночке работает немало энтузиастов, поистине неравнодушных к судьбе языка родины. Это Земфира Ержан, Елена Романенко, Канат Тасибеков, Татьяна Валяева, к ним я причисляю и себя. Это люди, которые имеют за спиной огромный практический опыт изучения, а кто-то — и преподавания иностранных языков, они на себе испытали все трудности постижения неродного языка, у них уже есть наработки в этой сфере. Почему бы компетентным органам от языка не собрать нас, не выслушать, не объединить усилия, не создать творческое сообщество, экспериментальную площадку?! Почему бы из миллиардных сумм, выделяемых на развитие госязыка, не дать малую толику энтузиастам, чтобы они могли проводить мастер-классы, издавать учебные пособия, которые у многих написаны «в стол» из-за отсутствия финансов?

В-третьих, деньги, выделяемые на курсы, следовало бы направить на переподготовку преподавателей госязыка, которые были бы как минимум двуязычными, а лучше — трех- и более.

АЛЛАМАЙ!

— Кстати, многие из казахов, думающие по-русски, при выражении радости или печали все же невольно произносят казахские слова...

— Вот именно! Когда мне больно, я ведь не говорю: «О господи!» или «Oh, my God!», я говорю: «Алламай!». То есть людям намного легче радоваться или даже страдать на родном языке, если он его знает. Поэтому нужно дать человеку эту возможность, научить чувствованию на родном языке. Стоит подобрать ключик к душе человека, и в нем обязательно просыпается то, что было заложено изначально.

— И какие ключи подбираете вы?

— Я пользуюсь этнографией, этимологией, делаю акцент на мудрости казахов. Как и другие народы, наши предки создавали слова

не на пустом месте: наблюдали за природой, черпали названия из быта своей нелегкой кочевой жизни. Я не заставляю слушателей заучивать слова, а даю этимологическое толкование, встраиваю в тему урока, вплетаю в диалогические высказывания, составляю контенты с этими словами.

Например, возьмем два слова, которые на первый взгляд кажутся синонимами: **адам** и **кісі** — человек. Но между ними — огромная семантическая пропасть. Нашим праотцом считается Адам, и казахский народ закрепил слово «адам» как статусное. Когда я хочу, к примеру, похвалить вас, я скажу: «Назгүл — нағыз адам, казак тілін оқып жүр». Казахи не сквернословили, а если хотели унижить противника, говорили: «Сен адам емесің!». Дословно: «Ты не человек», что подразумевало определение «животное». А на каждый день у казахов было обиходно-дежурное слово «кісі».

Или вот еще примеры: «**жұбай**» — универсальное слово для обозначения супругов. Произшло от слова «**жүп**» — пара, под влиянием рядом стоящих гласных «ұ» и «а» «п» ассимилировалось в «б». А откуда «ай»? Казахи раньше жили по лунному календарю, для них это святое светило, поэтому они своих любимых, дочерей, сестер нарекали именами со словом «ай»: Айгуль, Айназ, Айгерим. В красивом слове «жұбай» оно нашло закрепление как «лунолика красавица пары».

Чем больше сопутствующей исторической, этнографической, познавательной информации, тем желаннее урок, тем интереснее сам язык.

Такими приемами я разворачиваю людей к языку, и они влюбляются в казахский, пусть сразу им и не удастся заговорить — это ведь дело времени.

ВОЗВРАЩЕНИЕ К ИСТОКАМ

— Какие еще инструменты вы используете?
— Я разработала модульно-тематический

Казахстанские депутаты и чиновники массово изучают казахский язык

После того как Президент поручил перевести работу Парламента и Правительства на казахский язык, количество пользователей онлайн-курсов стремительно выросло.

Топ самых востребованных в Казахстане профессий вот уже несколько дней занимает учитель казахского языка. Такую популярность педагогам обеспечивают чиновники и депутаты Парламента, которые после заявления главы государства о переводе всей официальной деятельности на государственный язык начали подтягивать знания, сообщает телеканал КТК.

Если одни предпочитают заниматься персонально с педагогом, то

другие выбирают более современные методы обучения: к примеру, онлайн-курсы.

По словам директора Фонда развития государственного языка Азата Шауеева, за несколько дней посещаемость сайта фонда, а также количество зарегистрировавшихся пользователей увеличилось в несколько раз.

«После выступления Президента мы ежедневно получаем 500 новых пользователей. Всего за несколько дней количество учеников увеличилось на 2000 человек. Много молодежи, есть госслужащие из Астаны и Алматы. Есть депутаты, министры, акимы областей и регионов», — отметил Азат Шауеев.

Министр национальной эконо-

мики Тимур Сулейменов рассказал, что в свободное время читает газеты и посты в соцсетях на казахском языке.

«Я долгое время жил в Москве и не имел там возможности общаться с казахоязычными друзьями. Потерял практику и забыл родной язык. Сейчас стараюсь каждый день читать газеты и посты в Facebook на казахском языке», — рассказал Тимур Сулейменов.

Депутат Сената Парламента РК Сергей Громов рассказал, что посещает занятия по казахскому языку. «Казахским языком занимаюсь всю жизнь. Понимаю много. Работаю над его совершенствованием, изучаю и буду изучать дальше», — подчеркнул Сергей Громов.

Специалисты отмечают: для того чтобы выучить казахский язык в совершенстве, достаточно трёх месяцев. Условие одно: заниматься нужно не менее 40 минут в день, сообщает КТК.

26 февраля глава государства Нурсултан Назарбаев на встрече с министром информации и коммуникаций Дауреном Абаевым подчеркнул важность принятия мер по повышению статуса государственного языка, поручив перевести всю деятельность Парламента и Правительства на казахский язык.

В ответ Даурен Абаев сообщил, что, по его мнению, Правительство и Парламент готовы перейти полностью на казахский язык. Но вопрос перехода работы на государ-

Директор Фонда развития государственного языка Азат Шауеев

ственный язык будет решаться постепенно, без перегибов на местах.

Во время пленарного заседания Сената депутат Дарига Назарбаева зачитала запрос главе Нацбанка Данияру Акишеву на русском языке. Она объяснила журналистам, что так ей было удобнее, отметив, что «русский язык никто не отменял».

На протяжении 40 лет Советский Союз проводил испытания ядерного оружия в предгорьях Сарыарки, которые не могли остаться бесследно. Резонанс общественности – было делом времени. Для того, чтобы прекратить ядерные испытания и все люди узнали об этой ужасной трагедии, было организовано движение «Невада – Семипалатинск», известное своими решительными и смелыми протестами. Одним из активистов этого движения был заведующий отделом газеты «Народный конгресс» («Халық конгресі») – Ораз Каугабай, который учувствовал во многих акциях протеста против ядерной гонки и пережил немало трудностей. Он написал много очерков, статей и репортажей с места событий, которые печатались во многих изданиях. Участвуя в акциях протеста в Москве, Нью-Йорке, Антакии и т.д., Ораз Каугабай стал свидетелем многих незаурядных событий. По этой причине мы решили взять интервью у нашего коллеги.

АКЦИЯ ПРОТЕСТА ПРОТИВ ЯДЕРНЫХ ИСПЫТАНИЙ

– Ореке, для начала хотелось бы узнать, что послужило причиной организации движения «Невада-Семипалатинск», ведь Вы стоите у истоков этого движения?!...

– Центральное телевидение не передавало о ежегодных испытаниях ядерного оружия на семипалатинском полигоне – это было тайной. Только спустя много лет мы узнали, что эти испытания стали причиной неизвестных доселе недугов и неизлечимых болезней, от которых пострадали люди, живущие в окрестности семипалатинского полигона.

Последний взрыв, имевший место в конце 1989 года, взволновал общественность. Уровень радиации и содержания радиоактивной пыли в окрестных районах возросли в три-четыре раза, т.е. превысили все возможные рамки.

Союз Писателей созвал собрание по этому поводу. Возмущенные люди, живущие в окрестностях полигона, рассказали жуткие вещи. На месте было организовано народное движение против ядерных испытаний, председателем был назначен Олжас Сулейменов. На собрании были запланированы решительные меры и действия по прекращению испытаний. Кстати, название «Невада – Семипалатинск» было дано по причине того, что в США на полигоне «Невада» тоже проводились испытания ядерного оружия. Вот так создавалось всемирное движение против испытания ядерного оружия.

– Расскажите, пожалуйста, о первых акциях протеста?

– В 1993 году было запланировано провести акции на Красной площади в Москве и напротив посольства Китая против взрывов на китайском полигоне «Лобнор». Группа под руководством Амантай кажы, в том числе ученый Жусыпбек Мухлиси и представители организации, выступающей против взрывов на «Лобнор», выехали поездом в Москву.

Прибыв в Москву и взвесив

все «за и против», мы решили, что небезопасно проводить акцию на Красной площади, так как время было непростое. Мы решили начать митинг с китайского посольства. Собрались у посольства с плакатами и лозунгами о протесте против ядерных испытаний на родине уйгуров в Китае и попросили работников посольства выйти на встречу с нами. Вышел сам китайский

посол – он был явно недоволен. Оказалось, что в тот день они праздновали день образования Китайской Народной Республики. Сотрудники посольства стали нас фотографировать – мол, «возмутители спокойствия». Среди нас был известный космонавт Советского Союза, который встал на нашу защиту и успокоил сотрудников посольства. Акция прошла по плану. Китайский посол ознакомился с петицией о прекращении испытаний ядерного оружия на полигоне «Лобнор».

Мы выждали пару дней и, дождавшись удобного момента, нагрянули на Красную площадь. Всему миру известно, что взрывы на семипалатинском полигоне производились по приказу Кремля. Представители власти не стали с нами разговаривать. Неожиданная акция протеста против испытаний ядерного оружия закончилась задержанием всех участников митинга – около пятнадцати человек. Милиционеры продержали нас в ближай-

шем участковом пункте где-то три-четыре часа. После чего нас начали допрашивать.

К счастью, нам помогли главный редактор московского издательства по вопросам экологии, испанский журналист, выступающий против ядерных испытаний, и военный лейтенант, который служил в районе Семипалатинска, и нас отпустили. Я до сих пор помню слова русского офицера, который сказал начальнику милиции: «Я служил в Семипалатинске и знаю о вреде полигона не понаслышке. Их дело – правое». Мы не стали испытывать удачу, тем же вечером сели в поезд. Уже в поезде по радио передали о стрельбе на Красной площади, о том, что там появились танки. Нам повезло – хорошо, что мы уехали в тот же день. Всю дорогу до Алматы события, происходящие на Красной площади, держали всех пассажиров поезда в напряжении.

– Как прошла акция протеста против испытания ядерного оружия, которая проводилась перед зданием Организации Объединенных Наций в Нью-Йорке? Вы тогда передали специальную петицию в ООН от лица народного движения. Не могли бы Вы рассказать об этом историческом событии?

– В 1994 году, после московских событий, рассматривался вопрос проведения акции протеста в Нью-Йорке, чтобы передать специальный документ в ООН. На подготовку к этой акции ушел

год. Нужно было передать в ООН петицию, написанную на английском, арабском, русском и казахском языках. Тогда, в отличие от нынешнего времени, было сложно добраться до Америки. Мы пошли в посольство США в Алматы и озвучили тот факт, что Республика Казахстан одна из первых в мире встала на путь ядерного разоружения, зная, что США поддерживали этот политический курс Казахстана, и нам открыли визы и разрешили выезд в США.

На следующий день после приезда в США мы начали обсуждать план проведения акции. Посол Ерлан Идрисов рассказал о порядках в Америке, посоветовав найти какой-нибудь выход. Предварительно нужно было доехать до здания ООН, погрузив все плакаты, лозунги и другие необходимые мелочи в закрытую машину. Дальше мы планировали действовать по ситуации. Среди нас был турецкий журналист Енес Жансуйер, знакомые которого помогли нам добраться до здания ООН, среди них был

турок казахского происхождения, который бегло говорил на английском языке, и эмигрант из России, к сожалению, не помню их имена. Перед многоэтажным зданием ООН развевались флаги 200 стран-участниц и стоял вооруженный караул. Взгляд караульных был суровый, они понимали, что мы посторонние. Мы показали плакаты, на которых было написано «Марш мира» на английском языке, и буклеты о последствиях атомных взрывов тоже на английском. Подобные акции протеста против ядерных взрывов еще никогда не проходились перед зданием ООН.

– Известно, что в Нью-Йорке живут представители казахского народа. У вас была возможность встретиться с ними и смогли ли наши соотечественники хоть как-то помочь вам?

– Да – еще как помогли. Нашим «штабом» стал дом алтайского казаха Абдувахита из рода Керейев. Он забрал нас из гостиницы «Манхеттен» и разместил у себя дома. У меня даже нет слов, чтобы описать его человечность. Так же старец Кунтуган, который провел всю свою жизнь в Нью-Йорке устроил нам экскурсию по городу на своей машине. Китайский консул в Америке (Нью-Йорк) приглашал нас в гости и участвовал в акции протеста. Кунекен, очень хорошо владеющий английским языком, был нашим переводчиком, а также возил нас на своей машине.

– Известно, что акцию протеста против атомных взрывов поддержал весь Ближний Восток и мусульманские государства.

– Я побывал на Ближнем Востоке, в Турции и в Сирии в середине девяностых. Тогда я работал в газете «Заман-Казахстан». Поездка не принесла много хлопот, так как мусульманские страны оказали нам сильную поддержку, в особенности, жители Стамбула, которые проявили небывалую солидарность и были поражены, узнав об испытаниях атомного оружия в Казахстане.

– Семипалатинский полигон был закрыт указом Президента 26 лет назад. В СМИ говорилось о том, что рассматривается вопрос вручения международной нобелевской премии Президенту за вклад в борьбу за мир. Вы поддержали эту инициативу?

– Я написал статью в газете «Егемен Қазақстан» и поддержал столь героический поступок Президента. Лично для меня героическими и мудрыми решениями Нуреке являются: перенос столицы в Астану, создание гимна на слова песни «Мой Казахстан» и приказ о закрытии семипалатинского полигона. И, наверное, самый важный шаг – это закрытие полигона. Всему миру известно, что героическое казахстанское движение заложило начало для закрытия пяти больших ядерных полигонов, которые могли уничтожить весь мир. Только в Казахстане были предприняты решительные меры для прекращения испытания ядерного оружия на полигонах таких стран, как США, СССР, Китай, Франция, Англия. Благодаря лепте лидера движения «Невада – Семипалатинск» Олжаса Сулейменова и Президента Нурсултана Назарбаева, внесенной в борьбу против ядерных испытаний, мир смог избежать ядерного апокалипсиса.

БИОЛОГИЧЕСКИЕ ПРЕДКИ КАЗАХОВ: ОТ ЕВРОПЕОИДОВ К МОНГОЛОИДАМ

Самый авторитетный антрополог Казахстана Оразак ИСМАГУЛОВ представил в Алматы книгу «Происхождение казахского народа (по данным физической антропологии)», материалы для которой собирал больше полувека.

Исследователь изучил казахов и их предков по разным разделам физической антропологии. В том числе проследил, как за последние 4 тысячелетия изменились черты лица у населения, жившего на этой территории.

Книга написана в соавторстве с дочерью ученого – антропологом, старшим научным сотрудником отдела этнологии и антропологии Института истории и этнологии им. Ш. Уалиханова Айнагуль ИСМАГУЛОВОЙ, где и были презентованы результаты многолетнего исследования. Ученые провели комплексные исследования по изучению генетической структуры популяции казахов, собрали большое количество различных данных по морфофизиологическому развитию как предков казахского народа, так и их современных представителей. Были изучены костные останки, черепа, зубы, кожный рельеф пальцев, группы крови и, конечно, внешний облик.

ДЕЛИТЬ ПОТОМКОВ НЕТ ОСНОВАНИЙ

Академик НАН РК, член-корреспондент Болонской академии наук (Италия), доктор исторических наук, профессор, заслуженный деятель науки РК 87-летний Оразак Исмагулов является первым отечественным антропологом, основателем антропологической школы в Казахстане.

В советское время неоднократно страдал за преданность этой науке – в 70-х его научный труд по популяционной генетике казахского народа был изъят из продажи и сожжен.

Советские идеологи и дальше имели к нему претензии – так, свои материалы антропологу приходилось даже прятать у коллег по всему Казахстану. После распада СССР уничтоженная книга была официально реабилитирована. Настало время, когда он смог выезжать за рубеж, где читал лекции в ведущих университетах мира – Калифорнийском (Санта-Барбара) и Болонском, организовал первую в Казахстане лабораторию этнической антропологии при Институте истории и этнологии им. Ш. Уалиханова и лабораторию физической антропологии в Национальном музее РК. Его перу принадлежат 10 книг и более 400 научных статей и докладов по этногенезу и этнической истории казахского народа.

Он вспомнил, что в середине XX века были заявления о том, что казахский народ – это осколки монголов, или калмыков, или киргизов, писали, что нашими предками являются... мигранты.

Найти конкретных биологических предков казахов стало делом всей его жизни. Для этого ученому пришлось досконально изучить антропологические характеристики живого коренного населения на всей территории его проживания в нынешнем Казахстане – от Алтая до Каспия.

– Было много разговоров и в научном мире, и на бытовом уровне: мол, казахи делятся по субэтническим группам, то есть по трем жузам – это Старший, Средний, Младший. Говорилось, что казахи до сих пор не составляют единую народность или нацию, – рассказывает Оразак Исмагулович. – Было исследовано более 40 выборочных групп с 1966 по 1996 год по пяти регионам – Восточному, Центральному, Южному, Северному, Западному Казахстану. Статистическая обработка этих материалов показала – по территориальным группам они разнятся

мало, есть изменчивость, но она не достигает реальных различий. То же самое было сделано и по субэтническим группам, и здесь получены были те же результаты – очень малые различия. Вывод: делить современных потомков казахов нет никаких научных оснований!

МЕТИСНОЕ ПРОИСХОЖДЕНИЕ

Антропологи исследовали около 300 черепов современных казахов из разных регионов Казахстана.

– Они тоже не разнятся, различия очень малы, то есть достаточно гомогенные и имеют собственный комплекс антропологических особенностей. Показатели черепной коробки и лицевого отдела были сопоставлены с таковыми у представителей европеоидной и монголоидной рас.

При этом казахи занимают свое место, ни с кем не объединяясь, хотя и приближаются к другим близким по происхождению народам.

В своих предыдущих работах Оразак Исмагулов доказал, что казахи имеют смешанное происхождение, обладая не только монголоидными, но и древними европеоидными чертами.

– Оказалось, что в эпоху раннего железного века местное древнеевропеоидное население испытывало давление со стороны насельников более восточных регионов Центральной Азии – примерно в X–IV веках до нашей эры, – говорит он. – На территории нынешнего Казахстана это было начало процесса смешения представителей азиатского расового ствола с местными древними европеоидами. По расчетам, которые были приняты по формуле Г. Ф. Дебеца, удельный вес привнесенных монголоидных элементов составил тогда 15 процентов. Остальные 85 процентов принадлежали европеоидным чертам местных насельников. В античное время, на рубеже нашей эры, это

соотношение находилось примерно на уровне 25 процентов восточного и 75 процентов местного древнего европеоидного происхождения.

В раннем средневековье, обычно называемом тюркским временем, это смещение достигло равного соотношения – 50 на 50 процентов. То есть половина антропологических признаков относилась к местным древним европеоидам, а другая половина была привнесена внешними мигрантами со стороны Азии.

В монгольское время, где-то в XIII–XV веках, в расовый тип местного населения монголами было привнесено еще 20 процентов. Итого теперь содержание монголоидных элементов составило 70 процентов. Таким образом, у современных казахов содержание древних европеоидных элементов составляет 30 процентов, а привнесенные в течение 20 веков монголоидные черты составляют 70 процентов. На этом основании мы предполагаем, что характерный для современных казахов антропологический тип в морфологическом и физиологическом отношении сложился в позднем средневековье (XIV–XV века).

Мы считаем, что современные казахи имеют метисное происхождение от смешения древних европеоидов с монголоидами, при этом они относятся к так называемой тураноидной смешанной расе.

В масштабе этой расы их антропологический тип представляет казахстанский вариант.

ГЕНЕТИЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ

Также антропологами были изучены найденные на территории Казахстана палеоантропологические материалы разных исторических эпох. Опираясь на них, авторы составили уникальные схемы, которые отражают краниологическую динамику насельников на протяжении 4 тысячелетий – от эпохи бронзы до

современности.

По ним становится очевидным, как внешний облик (высота черепной коробки, ширина скул, угол выступа носа и др. краниологические признаки) формировался в направлении черт, характерных для современных казахов.

В лаборатории М. Герасимова в Москве, которая занимается антропологической реконструкцией, были воссозданы лица древних людей по черепам, выявленным на территории Казахстана из памятников различных этнокультурных периодов.

Самый древний индивид принадлежит к неолитическому времени (7–5 тысяч лет назад), который был найден в поселении Коскудук-1 на территории Мангистауской области. Авторы обращают внимание, что он имеет очертания лица исключительно древнеевропеоидного типа. Далее показаны реконструкции внешности двух «леди» эпохи бронзы из Западного и Северного Казахстана. Они также имеют европеоидные черты без каких-либо примесей. Это же касается и индивида из района Жетысу, относящегося к раннему железному веку (сакское время). В его облике преобладают европеоидные черты, однако уже присутствует небольшая примесь, при этом условная доля монголоидных элементов составляет около 15 процентов.

Далее, в античное время, в лице мужчины из Семиречья слегка улавливается нарастание монголоидных особенностей, но их условная доля составляет не более 25 процентов.

Следующими представлены реконструкции мужских черепов X века из При Тяньшанья и XIII века из мавзолея в Центральном Казахстане. В это время вполне ощущается близость к характерным для современных казахов чертам, при этом доля монголоидных элементов достигает уже 50 процентов. И наконец, в наиболее поздний этап показан облик Жолбарыс-хана

и Абылай-хана.

Здесь уже заметно преобладание азиатских черт, в том числе наличие эпикантуса – внутренней складки века, прикрывающей слезный бугорок глаза, который сегодня можно встретить у большинства современных казахов.

– Главные особенности проведенных комплексных исследований по шести разным разделам антропологии, то есть по соматологии (морфология лица и тела), одонтологии (морфология зубной системы), изосерологии (группы крови), дерматоглифики (морфология кожных узоров кисти рук), краниологии (морфология черепа) и палеоантропологии (морфология древних костных останков), составивших основу характеристики физического облика казахского народа, заключаются в том, что они не были просто механически отождествлены с физическими показателями древних насельников Казахстана. Весь комплекс полученных антропологических данных был проанализирован в динамике и в контексте изучения их исторических истоков от физических предков казахского народа.

Следует особо отметить, что в отличие от представителей гуманитарных наук проблемы расогенеза и этногенеза казахского народа исследователями рассматриваются на уровне самого творца и носителя этнокультурных ценностей, а именно – насельников, живших на конкретной территории на протяжении разных историко-культурных периодов – от глубокой древности до современности.

Общая длительность истории казахского народа и его предков составила около 4 тысяч лет, и теперь в облике современных казахов как среди мужчин, так и женщин 1/3 часть физических черт сохранилась от древнеевропеоидных насельников эпохи бронзы (XX–X века до нашей эры) в качестве генетического наследия.

Поэтому на территории Казахстана казахский народ вовсе не мигранты, а наоборот, единственные потомки древних местных насельников, антропологический тип которых формировался постепенно, однонаправленно на протяжении длительного времени – более 40 веков, в масштабе всей современной территории республики, – подытожил Оразак Исмагулов.

«...Слова домуллах в Средней Азии употребляется также при обращении к человеку образованному как особая форма выражения уважения и почтения...» Бұл түсініктеме XIX ғасырда жазылған Ибадулла мен Мұхаммед Шариптың «Тауарих-и Амир Хайдар» кітабынан алынды. Біреуді сынағанда оның кемшілігін айтып, «ұзынтұра, тапал, төртпақ, сопақ, домалақ» деп кемсітеді. Бұл қасиетті Нұрилла анамызға жарасатын ат емес. Сондықтан бұндай атты баяғы ілгеріректе өткен мезгілдерде бір қиямпұрыстың көре алмай жолдан қосқан, бұрынғы «домуллах» атын әдейі өзгертіп айтып, елге жайғаны даусыз. Ол аз болғандай кейінгі кезде «Домалақ ана» деген есім «парсының «Диннат маме» деген сөзінің өзгерген қазақшаланғаны» деушілер шыға бастады. Тіпті «Нұрилла ана» кесенесіне барған шетелдік саяхатшыларға да солай деп түсіндіріп те жүр...

ДОМАЛАҚ АНА:

ДЕРЕК пен ДАҚПЫРТ

...Сонау-у, өткен әлімсақтан бергі көне заманды өз көзімен көріп келген тірі пенде жоқ. Сонда да көзбен көргендей, ақпарат кеңістігінде небір қилы тарихи дүниелер өріп жүр. Солардың бірінен үзіп-үзіп үзінді келтірейін. Мақалаларда:

«...Домалақ ана қазақ даласына VII ғасырда жеткен Араб халифатының әскери өкілдерінен бұрын бейбіт мақсатпен келген, ислам дінін уағыздаушыларының бірі болған араб дегдарының қызы...», «...Шайқы Мизамбекқызы Нұрилла – қазақ халқының абыз аналарының бірі, 6-7 ғасырда өмір сүрген...» «... (Нұриланың)көреген қасиетін құрметтеген ұрпақтары сол заманның өзінде-ақ оның атын атамай, жаратылысынан бойы аласа болғандығына қарағанда «Домалақ ана», «Домалақ ене» атап кеткен. Нұрилла – Мақтым Ағзам қожаның немересі. «...Домалақ ананың өмірі, адамгершілігі жайында кезінде Әбілқазы Баһадүрхан жазған. Оның «Инсаният-и диннат маме» деген сол кітабы араб, парсы, түркі тілінде басылады. Иранның «Даролфонун» кітапханасында 1653 жылғы басылымы әлі сақтаулы. Домалақ ананың қадір-қасиеті ертеден-ақ танылған...»

«...Ел ішіндегі деректерге қарағанда Домалақ анаға «Диннат маме» деген атауды Әнгрэндік түп тегі түрікпен Қара хайдар деген кісі оның даналығына тәнті болып қойған екен. «Диннат маме»-парсы сөзі. Қазақ тілінде «Әулие ана» деген мағына береді. «Диннат маме» сөзі уақыт өте келе тілдің даму заңдылығына орай дыбыстық өзгерістерге ұшырап, «Домалақ анаға» айналған...»

«...Бұл Қара Қайдар аталып кеткен қарақшылардың бастығы түркмен жігіті екен. Оның шын аты Айдар Нүркелеулі еді. Кезінде Қызыл Қожаханның әскербасы болыпты. Ол өле-өлгенше Нұриланы «Диннат маме» деп, Боралдайда болса Боралдайға, Ташкентке барса Ташкентке, Түркістанда жүрсе Түркістанға әдейі барып, сәлем беріп, Нұриланың батасын алып жүретін бопты. Жұмысы оңарылып, ақ жолға түсіпті. Міне, содан былай қарай Бәйдібек бидің кіші әйелі Нұрилла «Домалақ анна» аталып кетіпті...», «...Ол қолжазба 1713 жылы Ташкентте Төле бидің жарлығымен басылып шыққан. Оны Төле бидің жиені Шина Қарабатырұлы көшіріп алып, Бабасейіт әулетіне таратқан. Одан бүкіл Дулат ұрпағына жайылып кеткен», – деп көрсетеді.

Бұл сөздерде көрсетілген объектілер де, уақиғалар да біріне бірі қарама қайшы болып тұр. Себебі, бұл VIII ғасырда «кожа» қайда, «араб» қайда, «дегдар» қайда? Ташкент қайда Шаш қайда?, Түркістан қайда, Яссы қайда?, Боралдай қайда? Осы,

VII ғасырда Араб халифатының әскери өкілдерінен бұрын бұл манайға ислам дінін уағыздаушылар келген емес. Исламды бейбіт жолмен уағыздаушылар X-XI-XII-XIII ғасырлардағы аласапырандардан кейін келе бастаған.

Жалпы, «дегдар» дегендері кімдер, арабтардың бәрі кожаға жата ма, кожалардың бәрі арабтан шыққан ба? Әуелі осыларды анықтау үшін тарихи құжаттарды ақтарып көрейік.

Тарихта Ислам VIII ғасырдың жиырма-сыншы жылдарында Сауд Арабиясының территориясында пайда болып, олар сол дінді әлемге тарату үшін ең әуелі өздеріне көрші елдер болып табылатын Сирия мен Месопотамияға (қазіргі Ирак жеріндегі көне мемлекет, қазақшасы Өзен аралығы, яғни Ефрат пен Тигр арасындағы) 634 жылы басып кіреді.

671 жылдан келесі VIII ғасырдың басына дейін Мервті, Гератты, Константинопольді, Пайкентті, Хорасан мен Мауреннахрды, Византияның бір бөлігін, Хазарстанды (Дербентті) түгелдей, Соғдианың астанасы – Кешті (Шаһрисәбіз), Сурһан-Дариядағы Наһшаб шаһарын (Термиз) басып алады. Дәл осы шаһарда араб әскерлерінің бас қолбасшысы Абдаллах ибн Хазим шейіт болады да оның орнына Кутейба ибн Мүсілім отырады. Ол 714 жылы Шаш шаһарына (қазіргі Ташкент) шабуылға шығып, оны бағындырады да, сол жылы халиф Халид ибн Уалидтің қайтыс болған хабарын естіп, халифатқа қайтады. Бірақ оны жолай өз әскербасыларының бірі өлтіреді де арабтардың исламды тарату жорығы уақытша тоқтайды.

Дәл сол уақытта түркі жұрты: Түрік қағанаты, Қырғыз қағанаты, Хазар қағанаты, Түркеш қағанаты және ол қағанаттарға бағынбай көшпелі өмір сүретін қыпшақтар, бұлғарлар, қарлықтар, түркіттер, қанғарлар (қаңлылар), ғұздар, басмылдар, ұйғырлар, кидандар және Тибет болып өмір сүрді. Олардан басқа әртүрлі тайпалар тұратын Хорезм мемлекеті болды. Түркілердің көршілері – түркі емес мемлекеттер – Қытай, Угорь, Хуттал, Халифатқа кіретін Соғдиана, Парсы аймағы (Хорасан, Мазандаран т.б.).

Кутейба ибн Мүсілім о дүниелік болғаннан кейін, ғазуат соғысы Шаш шаһарының (жоғарыда мақалада айтылған Ташкент сөзі бұл кезде тарихта жоқ) төңірегінде тоқтап, одан әрі шығысқа өрбімей, ислам Мауреннахр, Соғдиана, Хорезмде, Балх пен бірге бүкіл Тохаристанда өмір сүру үшін зоррастр, отқа табыну, пұтқа табыну (идолопоклонство), будда,

брахман, шаман, христиан, манихей, иудей діндерімен күреспен арпалысып жатты. Дегенмен исламның ықпалы осы аймақтарда өте зор болды. Жойылып кетпеді. Ал Шаш манайында өрбімеді. Себебі Түргеш қағанатының қағаны Сұлу (715-738) өзінің жер қайысқан әскерімен 723 жылы Ферғана қарлықтарымен тізе қосып Шаш шаһарын арабтардан тартып алған еді.

Олардың артынша-ақ Таң династиясы құлап, «Бәйтін», «Ди Ван» провинциялары жойылып, Қошқар-Турфан аймағында (Шығыс Түркістан) ұйғырлар тәуелсіздік алады.

Міне осыдан соң VIII ғасырдың екінші жартысынан Орта Азияны исламдандырудың екінші кезеңі басталған еді.

Осы кезеңде Хорасан, Мауреннахр, Соғдиана мен Парсыда хадисты толық білетіндер мен оны уағыздайтындар, хадисты кітапқа түсірген ислам қайраткерлері тарих сахнасына шыға бастады. Олар: Әбу Ханифа (699-767), Әбу Мүсілім (-755), Мұхаммед әл-Бұхари (810-870),

ат-Тирмизи (--IXғ.аяғы), Баязид Бестами (--874). Бұлармен қатар исламның елге тарауына және толық орнығуына осы елдерді басқарып отырған жергілікті басшылардың, атап айтқанда Таһрийдтердің (821-873), Сафаридтердің (873-903) одан соң Саманидтердің (875-999) династияларының зор ықпалы болды.

Орта Азияны исламдандырудың үшінші кезеңі IX ғасырдың басында басталады. Үшінші кезең Орта Азиядағы түркі жұртынан бастау алады. Бұл кездері Шаш пен Ферғана аймақтарындағы кейбір шаһарлар болмаса, түркі жұрты әлі исламның не екенін толық білмейтін еді. Осы кемшілікті толықтыру үшін халиф Әл-Мамун өзінің Хорезмдегі өкілі Фадл ибн Сахылды 812-817 (Бұл қолбасшының «Зу-р-рийасатайн», яғни екі тудың иегері деген атағы бар еді.) жылдар аралығында Фараб (кейінгі Отырар) аймағына жорыққа жібереді. Осы аймақта түркі нәсілінің үлкен бір тобы Тоғыз Оғыз халқы жайлайтын. Олар VIII ғасырдың аяғында Хорезмге қарасты бұл жерлерді аласапыран соғыспен тартып алған еді.

Арабтар бұл жерге келгесін Оғыздардан Фараб аймағын тартып алумен ғана шектеледі. Жорықты одан әрі жалғастыра алмай осы маңға исламды түпкілікті орнатып, медреселер салғызып, қаланы гүлдендіреді. Болашақта аты әлемге әйгілі данышпан Әл-Фарабидың ғылымға келуіне, Фараб аймағындағы Отырарда келешекте атакты кітапхананың болуына осы жорық себеп еді.

X ғасырдың басында Халифаттың яғни исламның солтүстік шекарасы түркілер мен иран тайпаларының шекарасы болып есептелді. Яғни әлгі мақаладағыдай VIII ғасырда қожалар жүргендей емес, керек десеніз X ғасырда түркі тайпалары әлі де өздерін мұсылманбыз деп есептемеген. Расында бұл ғасырда түркінің Сырдария жағалауындағы Оғыз жерінде орналасқан кейбір колониялы (отарланған десе де болады) Жанакент, Фараб, Хувара шаһарлары болмаса, жаппай көшпелі халқы исламды әлі толық қабылдамаған еді. Тарихи құжаттарда: «...Еще арабские географы X век описывают турок как народ, совершенно чуждый исламу и находящийся во вражде с мусульманами, хотя в это время положени уже начало изменяться» деп, сол кездегі түркі әлемінің исламға көзқарасын айтады. Бірақ бұл жағдайға қарамастан ислам діні солтүстікке қарай жайлап жайыла бастайды.

(Жалғасы бар)

Әбдінағым КӨШЕРОВ

■ ДҮНИЕ-КЕРУЕН

ЕРАҒАҢ ЕРДІҢ СОЙЫ ЕДІ...

Қабырғалы қаламгер Ержұман Смайыл өмірден озды.

Биыл қантар айында ғана «Егемен Қазақстан» газетінің ұжымы Ерағаның мерейлі 70 жасын атап өтіп еді.

Жаңа заманғы қазақ баспасөзінің өсіп-өркендеуіне, дамуына ерекше еңбек сіңірген Ержұман Өтешұлы еңбек жолын «Егемен Қазақстан» (бұрынғы «Социалистік Қазақстан») газетінде қатардағы тілші болып бастап, асқан ізденімпаздығының, талантының, қажырлы еңбегінің арқасында осынау акционерлік қоғамның президенті лауазымына дейін көтерілді.

Қазақ мемлекеттік университетінің түлегі Ержұман Смайыл журналистика саласындағы ұзақ жылғы қызметінде өзі де жүздеген шәкірт тәрбиеледі. Ол баулыған көптеген іні-қарындастары бүгінде республикалық, облыстық газет-журналдың тұтқасын ұстап, халық игілігі жолында лайықты тер төгіп жүр.

Ақпарат айдынындағы тұтас буын қаламгерлерге үлгі болған Ержұман Смайыл кезінде Қазақ ССР Жоғарғы Кеңесінің Құрмет грамотасымен марапатталған. Қазақстан Республикасы Журналистика академиясының академигі, БАҚ саласындағы Президент сыйлығының тұңғыш лауреаты, Қазақстанның Еңбек сіңірген қайраткері, Алматы облысының құрметті азаматы, Қазақстан Президенті сыйлығының және Баубек Бұлқышев атындағы сыйлықтың алғашқы иегері.

Ол 1979-1987 жылдары «Лениншіл жас» (қазіргі «Жас Алаш») газетінде редактордың орынбасары болды. 1987-2003 жылдары «Егемен Қазақстан» газетінің бөлім меңгерушісі, редактордың орынбасары, бас редакторының бірінші орынбасары, бас редакторы. 2003-2010 жылдары «Егемен Қазақстан» республикалық газеті» ашық акционерлік қоғамының президенті, вице-президенті қызметін атқарған.

Бұқаралық ақпарат құралдары саласында алатын орны ерекше қаламгердің жазбалары қоғамдағы қордалы мәселелерді, көкейкесті ділгірлікті дер кезінде шешуге, ел тәуелсіздігінің іргесін нығайтуға зор үлес қосып отырды.

Өзінің алдындағы жақсылар мен жайсаңның жалғасындай болған тәжірибелі маман соңынан ерген жас толқынның кәсіби жағынан да, кісілік қасиет тұрғысынан да өсіп-жетілуіне орасан қамқорлық жасап, қанаттануына зор үлес қосқан жан еді.

Сайып келгенде, мұның бәрі биік елдік мұраттар ұштасып жатқан іс болатын. Сондықтан да шығар, білікті іні-қарындастарының бәрі де қазақ журналистикадағы арда азамат, ұлық ұстаздарын «Ердің сойы Ераған» деп әрдайым жоғары бағалады.

Көрнекті қаламгер өзінің кіндік қаны тамған Алматы облысында жерленді.

Республикалық «Қазақ үні» газетінің ұжымы абзал азаматтың отбасына, ет-жақын туған-туысына қайғыға ортақтасып, көңіл айтады.

Қиын пән	Христиан "мешіті"	Амантай ...	Лаборатория қызметкері							Гипноз әсері
			Жүнісөва	Ынтық	Зил	Қымтан (син.)	Шабуыл			Бәйбіше емес
	Қазақ батыры					Айыр	Бөлек			Айқайшу
			Шөп	Жанка						
	Езу	Есік құралы				Жылан				
			Қыс лебі	Терезе шымылдығы		Септік сұрағы	Кексе тартқан	Тур		Теле-р маркасы
Қырым курорты	Жолдасов (әнші)					Жеміс-жидек тағамы	Арық			
	Қанар	Қан азаюы	Алматы қонақ үйі	Өзара						
				Турис. жол бастаушы				Пол		Сот қағазы
	Қорғаушы (син.)			Улы өсімдік						
	Бүркіт	Үнді гресс-мейстрі			Д.Нурпейсова			... Лумпур		Төлем
			Әйел емес	Тісін ыржиту (син.)	Грузин ақшасы	Кіру (син.)				
Көр	Палестина "жауы"					Тәуір	Чапаев досы	Қыз есімі		
			Пұл			Сағана				
... Беркенова (айтыскер)	Дін дұғасы	Усақ балық	Александр ...			Талқан	Одиссей отаны	... сілтеу		
			Орыс өзені	Бит "туысы"			Амал			
Демдеуші	Су қақпасы				Жапан					
				Залал		Дәреже (орысша)	Быршы (син.)			
	Келемеж	Ақылды балық			Нан ...	... Дедалұлы				
	Бүркіт жасы			Ынта			Айыр			

Дайындаған: Қажымұқан ҒАБДОЛЛА

ӘЗІЛ-ШЫНЫ АРАЛАС

- Әйел: - Мен неше жастамын, табыңызшы!
 Жігіт: - Тіпті мәлшерлеп те айта алмаймын.
 Әйел: - Мен көмектесіп көрейін.
 Менің қызым балалар бақшасында.
 - Бақшаның меңгерушісі ме?
 ***
 Жеңіліп қалған боксшысын жұбата сөйлеген жаттықтырушысы:
 - Үшінші раундта сен оны қатты састырдың! - деді.
 - Қайтіп?
 - Ол сені өлтіріп тастаған екенмін деп шошыды!
 ***
 Ленин: - Мемлекетті халық басқаруы керек.
 Сталин: - Мемлекетті бір адам басқаруы керек.
 Хрущев: - Мемлекетті кезкелген кісі басқара алады.
 Брежнев: - Мемлекетті басқармаса да болады.
 ***
 Никита Сергеевич шошқа фермасында болып қайтыпты. Оның сондағы фото-суретін жариялауға тиіс газет редакциясының жорналшылары суретке нендей түсінік сөз жазған дұрыс боларын білмей қиналады. Бірнеше ұсыныс айтылады:
 - «Хрущев жолдас шошқалардың ортасында».
 - Жоқ, олай деуге болмайды.
 - «Шошқалар Хрущев жолдастың төңірегінде».
 - Жоқ, ол жарамайды.
 - «Хрущев жолдас және шошқалар».
 - Дұрыс емес!..
 Ертеңінде газеттегі сурет сөзі «Оң жақтан үшінші – жолдас Хрущев» делініпті.
 ***
 Поляк үш жүз доллар ақшасын банкке салар-салмасын білмей жүріп, банктің директорына барады да:
 - Сіздің банкіңіз дағдарысқа ұшырап қалса, қайтемін? - депті.
 - Польша мемлекеті сіздің ақшаңыздың құнсызданбауын қамтамасыз етеді.
 - Мемлекеттің өзі дағдарысқа ұшыраса ше?
 - Біздің кепіліміз – Совет Одағы бастаған социалистік лагерь!
 - Совет Одағы дағдарысқа ұшырап қалса ше?
 - Солай болуынан үш жүз долларыңызды аяйсыз ба?

№9 санда шыққан сөзжұмбақтың жауабы

С	К	Р	И	П	К	А		Ж	Р	С				
Т	В		Л		А	Т	А	С	У	Ә				
А	А	Қ	Ш	А	С	Ы	З		Д	У	Л	А	Т	
Л	Д		А	Ш	Ы		О	Қ	Ы	Р	А	Т		
Т	Е	Р	Е	Ң	Қ	Т		Е	С	К	І			
А	А		Ж	А	Н	С	Т	Ү						
Қ	А	Т	Е		Қ	А	Б	І	Р	А	П	О		
			Т	Ү	К		С	І	Л	Е	У	С	І	Н
Г	И	З	Е	Л	А		А	Л	Е	Н	Т	Д		
А		Н	Е	Р	В		У		Е	Р	А	Л	Ы	
А	С	Б	Е	С	Т		О		О		А	Р	А	Қ
Г	Ү		О	Б	Р	А	З		И	Н				
А	И	З	Е	Н		Д	Б	А	С	Е	К	Е		
	И	Д	О		Қ	А	У	Ы	М		З	А	Р	
Г	А	Б	А	Ж		Р	О	М	Б		К			
И		С	О	Қ	Ы		Р		Е	Н	Е			
Б	Ү	Р	Н	А	Ғ	Ы		А	Т		О			
Р	И		Д	А	Р	Б	Ы	З		Ж	Ө	К	Е	
И	Т		А	Л	У	А		О	С	И	Р	И	С	
Д	Е	М	А	Л	У		Б	М	В		О	Т	А	У

Ағза қуатын арттыратын жеміс

Жеміс-жидектердің ішінде ағзаға өте пайдалыларының бірі – жаңғақ, оның түрлері. Бұлардың қай-қайсысы болса да витаминге, минералдарға бай. Тағы бір артықшылығы – оны ұзақ сақтауға болады, ол өзінің пайдалы қасиеттерін жоғалтпайды.

Халық емшілігінде жаңғақ түрлерін жиі қолданады. Одан түрлі тұнбалар жасайды, қабығын да, ішіндегі перделерін де, жапырағын да емге пайдаланады. Мысалы, піспеген кезіндегі сыртқы жас қабығын сыдырып, суға, спиртке тұндыру арқылы жасалған дәрмекті суықтағанда, зобқа, тері ауруларына, ішек дерттеріне қарсы пайдаланады. Әрине, әр дәрмектің өзіндік рецептері бар.

Кәдімгі грек жаңғағының бел қуатын арттыратынын жұрт ежелден біледі. Жаңғақты үнемі тұтынған адамда витамин, минерал жетіспеушілігі деген болмайды. Ол адамды стресстен де қорғайды. Жаңғақ құрамындағы цинк жыныс бездерінің жұмысын жақсартады, тестостерон түзілуін реттейді. Кальций мен магний тесто-

стерон тұзумен қатар ұрық түзілуін арттырады. Ол қуықасты безін аденомадан қорғайды.

Жаңғаққа қатысты еркектерге керек рецептердің бірі мынадай: 12 дана жаңғақты, 200 грамдай құрғақ інжірді, мейізді және қара өрікті уақтап, бір ыдысқа салады да, тоңазытқышта сақтайды. Оны күнде кешкісін екі ас қасықтан жеп тұру керек. Артынан кефир ішеді.

Сондай-ақ ұсақтап туралған жаңғақ, кептірілген өрік, мейіз, асқабақ дәнін, лимон қабығын, сұйық мөлдір балды араластырып жеп тұрса да болады.

Жаңғақтың әйел ағзасындағы гормондық фонға да оңды әсері мол. Оны көп қан жоғалтқанда, босанғаннан, операциядан кейін, «айлық қонақ» қалыпсыздығына, бедеулікке қарсы қолдануға болады. Оның құрамындағы элементтер жыныс бездерінің белсенділігін арттырады, сүт безі обырының алдын алады, шаштың, тырнақ пен терінің ахуалын жақсартады. Оны аздап, күні бойы жеп жүрсе, тойындырады, тәбетті төмендету арқылы артық ішіп-жеп, семіруден сақтайды.

Жүкті әйелдерге фольй қышқылы, темір жетіспейтін алғашқы кезеңдерде жаңғақ жеген жақсы. Ол әйелге ғана емес, құрсақтағы балаға да пайдалы. Баланың жүйке жүйесінде қалыпсыздық туындауының алдын алады.

Сондай-ақ жүкті кезде шаранаға қаңқа сүйегін қалыптастыратын фосфор мен кальций де керек. Оны да жаңғақтан молынан алуға болады.

■ ІС-ШАРА

Алматыдағы физика-математика бағытында білім беретін 178 лицейдің 5 «қ» сынып оқушыларының ұйымдастыруымен «Ана – өмірдің гүлі» атты ашық тәрбие сағаты өтті. Сынып жетекшісі Эльмира Рапилованың ұйымдастыруымен өткен іс-шараға мектеп директоры Қайратбек Шадиев бастаған ұстаздар қауымы мен оқушылардың аналары арнайы шақырылды.

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫ АНАЛАРҒА ҚҰРМЕТ КӨРСЕТТІ

Сыныптың өнерлі оқушысы Маржан Жексенбайдың тамылжыта салған «Ана» әні көпшілікке мерекелік көңіл-күй сыйлады. Анаға деген баланың шынайы махаббатын жеткізген осынау әсем әннің орындалуы кезінде әрбір баланың өз анасымен түскен фотосуреттерінен әзірленген слайд-шоу көрсетіліп, кеш шырайын одан әрі кіргізе түсті. Ашық сабақ аясында оқушылар «Мен анамды қаншалықты білемін?» атты тақырыпта жүргізілген сауалнамаға қатысып, әрқайсысы өз аналары туралы толығырақ мағлұматты бейнеролик арқылы жеткізуге тырысты.

Жиын барысында сөз алған мектеп басшысы Қайратбек Хамзаханұлы:

— Аналар мерекесін әрбір жан асыға күтетіні сөзсіз. Өйткені тіршіліктің тұтқасы болған абзал аналарды қуантуға бәріміз де асығамыз. Жүзінен мейірім төгілген аяулы аналардың мейрамы жер дүние жаңарып, күн нұрын шашқан наурыз айымен тұспа-тұс келуінде де бір үйлесімділік жатқандай. Бізге күш-қуат беретін, жүрегі ауырып жатса да, бала деп көңілі алаң болатын аналарымыз мәңгі жасасын. Құрметті аналар және біздің сұлу да сүйкімді қыздар мерекелеріңіз құтты болсын! Қашан да көктемнің шуақты күндерінде құлпырып жүре беріңіздер! — деп өзінің жылы лебізін білдірді.

Сондай-ақ, Дамир Сахарханов орындаған «Қырманға кел» әні, аудандық жас акындар байқауының 3 орын иегері Айдана Қойсеева, Халықаралық байқаулардың жеңімпазы Жанбота Мұхановалардың оқыған жалынды жырлары көпшілікті бір серпілтіп тастады. Сонымен қатар, арулар мерекесіне арнайы 5 «к»

сыныбы жігіттерінің орындаған «Сұлу қыз» әні мен Әнуар Жамановтың күмбірлете шерткен «Келіншек» күйі де жиылғандарға көтеріңкі көңіл-күй сыйлады.

Шара барысында Әмина Жарылқасын бастаған сыныптың шығармашылыққа бейім оқушылары өз аналарына арнау оқығанда тебіренбеген жан қалмады.

Салтанатты кеште сыныптың белсенді оқушылары Айбек Мұшқал мен Әмина Жарылқасын 8-наурыз — Халықаралық әйелдер мерекесіне орай аналар үшін арнайы әзірленген сыныптың сый қорабын ортаға алып шықты. Қорап ішіне салынған мерекелік тәтті мен әр баланың өз анасына деген ақ тілегі жазылған қағазды әрқайсысы өз аналарына барып табыстады.

Көркемділігімен көз тартқан «Ана – өмірдің гүлі» атты сынып оқушыларының әзірлеген қабырға газеті де олардың жан-жақты екендігін айқындап тұрғандай. Оқушылардың физика-математика бағытында терендетіп білім алатындықтарына қарамастан қазақ тілі мен әдебиетіне деген ерекше ықыласын байқап, қуанып қалдық. Осы бағытта қол жеткізген жетістіктері де осы сөзіміздің дәлелі болса керек-ті. Бұл өз кезегінде дарынды балалардың ананың сүтімен бойларына дарыған ана тіліне деген шексіз құрметі екені сөзсіз.

Шара соңында «Ана туралы жырды» хормен шыраққан оқушылар бас иіп, аналарға құрмет көрсетті.

Ата-аналар атынан Жәннәт Мырза мен Анар Медеуова сөз алып, талапты балалардың биіктен көрінуіне тілектестік білдірді. Мерекелік шараға қатысқан ұстаздар

Жәннәт Мырза,
ата-аналар атынан сөз сөйледі:

БАЛАЛАР –
БІЗДІҢ БАҚЫТЫМЫЗ

Бала біздің – болашағымыз. Біз олардың әрбір қадамын қолдай отырып, жеткен жетістіктеріне жан жүрегімізбен қуанамыз. Олар қандай да бір биікті бағындырса, біз үшін ол үлкен қуаныш. Сондықтан да, көзіміздің нұры болған балапандарымыздың дендері сау, шығар шыңдары биік болсын. Біздің балапандарымыздың білімді де алғыр болып өсуіне тікелей ықпал етіп отырған ұлағатты ұстаздар қауымына зор алғыс білдіреміз.

Эльмира РАПИЛОВА, сынып жетекшісі:

ОҚУШЫЛАРЫМЫЗ
БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІ

Бүгінгі оқушылар заман талабына сай жан-жақты болуға тиісті. Біздің сыныптың оқушылары да осы талаптың үдесінен шығуға талаптанып келеді. Әрқайсысы жеке тұлға ретінде өз ой-пікірлерін ашық білдіріп, әрбір тапсырманы ерекше ыждахаттылықпен орындайды. Мәселен бүгінгі шара барысында өздеріңіздің назарларыңызға ұсынылған жырлар, эссе, арнаулар барлығы да балалардың өздерінің ізденістерінің жемісі. Мерекелік шараға арнайы әзірленген қабырға газетін де балалар үш топқа бөліне отырып, өздері әзірлеп шықты. Біз берген бағыт-бағдар бойынша оқушылар бәсекеге қабілетті бола білсе, онда біздің мақсатымыздың орындалғаны деп білемін.

қауымы: «Анасын ардақтаған ел азбайды» демекші, Эльмира Рапилованың бастамасымен өткізілген бүгінгі сынып сағатынан аналарға деген айрықша құрметті сезіндік. Баланың жүрегінен орын тауып, ата-аналардың көзіне жас алғызу үшін ерен еңбек қажет. Сіз осы бағытта еселі еңбек етіп, өзіңіздің жаңашыл, ізенімпаз әрі еңбекқор ұстаз екеніңізді тағы да бір дәлелдедіңіз. Көктемдей құлпырып, шәкірттеріңіздің шамшырағын жағып, аман-сау жүре беріңіз», — деп әріптестері өздерінің шынайы тілектестігін білдірді.

5 «к» сынып оқушылары Айдын Шанлақпаев пен Мариям Жазылбековалар тізгінін ұстаған «Ана – өмірдің гүлі» атты бұл шара Анаға деген құрметті одан әрі еселей түсуге үндеді. Осынымен де көптің көкейінде ұзақ сақталары сөзсіз.

«Егемен елдің ертені – бүгінгі жас ұрпақ» десек, осындай білімді, дарынды, талапты жасөспірімдердің өнеріне куә бола отырып, ел ертеңінің бұдан да жарқын болатынына көз жеткіздік.

Гүлмира БАҚЫТЖАНҚЫЗЫ
qazaquni.kz

Меншік иесі:
«Қазақ үні» ЖШС
ҚАЗАҚ ҮНІ
Президент –
Редакторлар кеңесінің төрағасы –
Қазыбек ИСА

Бас редактор – Құлтөлеу МҰҚАШ
Бас редактордың бірінші орынбасары –
Зейнолла АБАЖАН
Бас редактордың орынбасары –
Азамат ТАСҚАРАҰЛЫ
Жауапты хатшы – Гүлмира САДЫҚ

Бөлім редакторлары:
Дастан ЕЛДЕС (орыс редакциясы)
Нұрлан ӘБДІБЕК (қоғам)
Айнұр АХМЕТ (мәдениет)
Нұржан АСАН (көркемдеуші)

АЙМАҚТАҒЫ ТІЛШІЛЕР:
Астана тілшілер қосыны:
Азамат ТАСҚАРАҰЛЫ
(8-702-931-89-86)

Ақмола облысы:
Бақыт СМАҒҰЛ (8-701-626-77-66)
Арқалық қаласы:
Нұрсұлтан НҰРМАН
(8-702-688-84-87)

Алматы облысы:
Айтақын БҰЛҒАҚ (8-702-239-62-99)
Мәди ИСЛАМ (8-775-119-12-13)
Мырзағали НҰРСЕЙІТ (8-701-771-6496)
Қанат БІРЖАНСАЛ (8-775-323-0850)

Батыс Қазақстан облысы:
Қажымұқан ҒАБДОЛЛА
(8-701-111-61-05)
Жезқазған қаласы:
Жанат АСАНҚАЛИ
(8-702-384-12-00, 8-707-261-20-98)

Сатбаев қаласы:
Абдолла ДАСТАН
(8-702-475-75-66, 8-777-302-46-79)

Қарағанды облысы:
Ахметқали ХАЛЕНОВ (8-701-450-30-18)

Қостанай облысы:
Төлен РАМАЗАНҰЛЫ (8-701-174-06-70)

Семей қаласы:
Рахат АЛТАЙ
(8-775-998-15-39)

Маңғыстау облысы:
Сағындық РЗАХМЕТ (8-775-379-84-88)

Оңтүстік Қазақстан облысы:
Әбдіғаппар АЙДАР
(8-702-475-75-66, 8-771-390-73-75)

Асылхан ӘЛІ (8-701-626-88-32)

Түркістан қаласы:
Әтіргүл ТӘШІМ (8-702-489-47-23)

Атқарушы директор –
Әзірет ЖАРЫЛҚАСЫН

Тарату бөлімі:
Алматыда:
Асхат ТЕЗЕКБАЕВ (8-701-499-27-80);
(8-777-115-13-49)

Астанада:
Көбей ЖЕТІБАЙ (8-775-665-74-10)

Шымкентте:
Мүтән ИСМАЙЫЛ (8-701-692-1340),

Астанада «Алты Алаш» (87015728847)
дүңгіршіктерінде сатылады

Газет ҚР Мәдениет және ақпарат
министрлігінде 19.12.2012 жылы тіркелген.
Күәлік №13976-Г (Алғашқы күәлік
№1270-Г, 01.08.2000 жыл).

Автордың пікірі мен редакция көзқа-
расы сәйкес келе бермейтінін ескертеміз.
Қолжазбалар өңделеді және қайта-
рылмайды.

Жарнама мәтініне жарнама беруші жауап
береді.

Газеттен көшіріліп басылса, сілтеме жа-
салуы шарт.

Газетте «Қазақпараттың» материалдары
пайдаланылды.

Газет «Қазақ үні» компьютер
орталығында беттелді

АЙЛЫҚ ТАРАЛЫМЫ – 60 000
ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380

Редакцияның мекен-жайы:
050006, Алматы қаласы, Қалқаман-3
ықшамауданы, К.Сейітов көшесі, 11 үй

Байланыс телефоны:
8 (727) 398-57-31

E-mail: qazaquni2000@gmail.com
www.qazaquni.kz

Кезекші редактор –
Дастан ЕЛДӨС

ТОО «Қазақ үні»
БИН 000540006784
ИИК КЗ50856000000385541
АГФ АО «БанкЦентрКредит»
г. Алматы, БИК КСВКЗКХ, Кбе 17

Газет «Алматы-Болашақ» баспаханасында
басылды. Алматы қ., С.Мұқанов к., 223 б.
Көлемі: 6 баспа табақ

ҚАЗАҚТЫҢ МҰҢЫ МЕН ШЫНДЫҚТЫҢ ЖЫРЫ – «ҚАЗАҚ ҮНІ» ГАЗЕТІНЕ ЖАЗЫЛЫҢЫЗДАР!

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380
«Қазпошта» арқылы Жазылу бағасы:

1 айға — қала — 299,29, аудан/ауыл — 317,93
3 айға — қала — 897,87, аудан/ауыл — 953,79

6 айға — қала — 1 795,74, аудан/ауыл - 1 907,58
12 айға — қала — 3 591,48, аудан/ауыл - 3 815,16